

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

בעת הדלקת הנרות

זאת חנוכה תשב"ז

קבעום ועשאום ימים מוכים בחלל והודא

- ביאור נוסח הנרות הללו 'קודש' הם, דהלא בגמרא מתמה וְכִי נִרְקְדוּשָׁה יֵשׁ בָּהּ • ביאור אמירת והדליקו נרות בחצרות קדשך • כמה אופנים בביאור פירוש הר"ן בענין שם חנוכה, מלשון חנו כ"ה • במגן אברהם: בחנוכה יש להרבות בצדקה. והטעם, כדי להראות שנקראים בנים למקום • כשנשפע ישועה מן השמים נפתחים האצרות שלמעלה, אבל צריכין עוד זכותים שלא יתעכבו ויגיע השפעה זו עד למטה • ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך, שיגיעו עד למטה • טעמים על שם 'זאת חנוכה' • בחנוכה ופורים לא תקנו איסור מלאכה, כדי שיוכלו ליתן צדקה ומתנות לאביונים. אבל לעתיד כשלא יהיו עוד עניים, תהא יום טוב גם באיסור מלאכה • הוכמח לאהרן 'שלך לעד קיימת', והיינו בנר חנוכה, ונר שבת ויום טוב •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע Copyright ©

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 1700 # 845-366-2793

***** זייער קלאר (25 מינוט) *****

לשון קדש - קונטרס שיח

ברוקלין: 718-298-4641 ארץ ישראל: 072-3333419 7-9-1-4-1#	קול אוצר יהודא	ארץ ישראל: 072-3275205 ענגלאנד: 0330-350-3110 פעקס: 718-650-2970	לשון קדשו: 929-522-1515
		דרוק 1 דערנאך 318 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3	

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל טייטלבוים הי"ו (בדרכ שמואל ברא"ה) לאירוסיו בתו - עב"ג החתן ישעי' נ"י בן הר"ר שלום מאיר טארים הי"ו	הר"ר יודא אליעזר יאקאבאוויטש הי"ו לנישואיו בנו החתן משה יוסף נ"י - עב"ג בת הרה"ג ר' יהוסף שווארטץ שליט"א - אב"ד אור חדש פראג
--	---

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח מוכתר בכתר שם טוב, יר"ש וגוז לבוירה, קבע עתים לתורה ועסק בה באהבה ובחשק, התאבק בעפר רגלי הצדיקים רבי חיים יקותיאל ז"ל יאקאבאוויטש ב"ר אברהם ז"ל נפטר ל' כסלו ה' דחנוכה תשנ"ג	הרה"ח תלמיד חכם מופלג, חכם לב, איש אמונה של רביה"ק זי"ע, עמוד לימינו בעת צר, ומנהל מוסדות יטב לב בארה"ק רבי שלמה ז"ל בראווער ב"ר יצחק ע"ה - נפטר כ"ט כסלו תשד"מ רבינו אמר עליה כי יש שג"ר במצרים ראשי תיבות שלמה בן רעביל
הרה"ח, יסד קופת הגמ"ח בבהמ"ד תהלות יואל, ובשב"ק אמירת תהלים לתשב"ר, מתלמידי רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר רבי דוד ז"ל עסמרייבער ב"ר משה אלי' ז"ל נפטר ז"ך כסלו ה' דחנוכה תשפ"ד	הרה"ח המפורא ת"ח ובר אריין, מחדש חידושים נפלאים, ירא שמים מרבים, איש אמונה ונדיב לב, מתלמידי רביה"ק זי"ע רבי משה ז"ל פערלמוטטער ב"ר אברהם ע"ה - מח"ס כתב משה נפטר יום ב' דחנוכה כ"ו כסלו תשנ"ט

• נחמו נחמו •

האשה החשובה והצנועה, מסרה נפשה בנעוריה תחת חומה סגורה לשמירת הדת השבת, וכתה להקים בית נאמן לה' מרת רחל ע"ה געלב ב"ר זאב הלוי ע"ה - אשת הר"ר שמשון צבי ז"ל שבקה לן חיים י"ח כסלו תשפ"ה המקום ינחם את כל המשפחה בתוך שאר אבילי ציון ירושלים	האשה החשובה והצנועה, אשה יראת ה', הצמיחה במצות כיבוד אב ואם, והכנסת אורחים, ולכבר את השבת ויר"ט הרבנית רחל ע"ה שמילאוויטש בת הגה"צ ר' שלום דוב זצ"ל ממילדוי שבקה לן חיים י"ז כסלו תשפ"ה המקום ינחם את כל המשפחה בתוך שאר אבילי ציון ירושלים
--	--

הרה"ח רבי
יהושע ע"ה קאהן
ב"ר אברהם צבי הכהן ז"ל
מער קאשו
נפטר כ"ו כסלו תר"ץ

האשה החשובה מרת
חי' בילא ע"ה
ב"ר ישעי' ז"ל
אשת ר' ישי בוכינגער ז"ל
נפטר כ"ו כסלו תשס"ב

הרה"ח רבי
משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל
הערשקאוויטש

KolSatmar.com

א

קושיות ודקדוקים בנוסח הנרות הללו

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות על הנחמדות ועל המלחמות שעשיית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, על ידי כהני הקדושים, וכל מצות שמזנה ימי חנוכה.

ב

קושיא א-ב

למה מזכירין מה שנעשה חנם על ידי כהני הקדושים דייקא. גם צ"ב 'הקישור' והמשך באומרו על ידי כהני הקדושים, לאומרו וכל מצות שמזנה ימי חנוכה

א) קודם וואס איז א נפקא מינה 'דורך וועמען', (במה שמדייק להזכיר) על ידי כהני הקדושים.

ב) און דער קישור (והמשך הדברים, באומרו) על ידי כהני הקדושים, וכל מצות שמזנה ימי חנוכה.

ג

קושיא ג

ועוד קשה באומרו על ידי כהני הקדושים, דהא נס ריבוי השמן היה מן השמים, ולא על ידי הכהנים

ג) דערנאך (קשה עוד על אומרו על ידי כהני הקדושים, שהרי) די גמרא זאגט דאך* מאי חנוכה, ברענגט ער, איז ער מעתיק די ברייתא פון מגילת תענית^ט.

[ופירש"י מאי חנוכה] אויף וועלעכן נס [קבעה]. זאגט די גמרא [שקבעו ימי חנוכה] אויף די נרות, דעם נס וואס ס'איז געשען מיטן שמן.

[ולפי זה] צינדט מען דאך די נרות נאך אויף דעם [על נס השמן שנעשה מן השמים].

נו [הרי נס השמן] דאס איז דאך נישט געווען דורך די כהנים.

ד

ואם קאי על 'המלחמות', שזה שפיר נעשה גם על ידי הכהנים. קשה דהלא מוכח בגמרא בהדלקת הנרות נתקן עבור נס השמן, ולא עבור המלחמות, וכמבואר בפוסקים שלא נקמו כדעת הפרי חדש דיום ראשון נקבע על נחון המלחמה [ואם קאי לשון זה על אומרו 'ועל המלחמות', שזה שפיר נעשה גם על ידי הכהנים, על זה קשה] וואו קומט [להזכיר כאן] על המלחמות.

[שהרי] לכאורה וואו קומט גאר מזכיר צו זיין על המלחמות [על מצות הדלקת הנרות, דהלא בגמרא משמע כי] ס'איז דאך נישט אויף די מלחמות [רק על נס השמן].

ה

ווי מ'פלאגט זיך אויף דעם דער בית יוסף^ח [בקושיותיו, למה תקנו ח' ימים, דלכאורה] וואס איז געווען דאס נס [ביום הראשון, דהלא השמן היה מספיק ליום אחד. און] דער פרי חדש וויל ענטפערן^ב [על קושיית בית יוסף], אז דער ערשטער טאג איז געווען אויף נצחון המלחמה.

* בגמרא שבת (כא:): מאי חנוכה [פירש"י: על איזה נס קבעה], דתנו רבנן (במגילת תענית) בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשננסו יוונים להיכלל טמאז כל השמינים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים' בהלל והורודה.

^ב בפרי חדש (אר"ח תרע, ס"ק א). וכבר הזכיר רבינו זה בליל א' וליל ה' וליל ו' דחנוכה, ואכמ"ל עוד.

קריגט מען דאך אויף אים אלע¹, [שהרי] דער אמת איז דאך עס נאָר אינגאנצן געווען אויפן שמוץ.

וואס כן קשה) וואָס הייבט מען דאָ אָן צו זאָגן עַל הַמִּלְחָמוֹת, און [על זה ממשיך] עַל יְדֵי כְהֵנִיף הַקְדוּשִׁים, ס'איז דאך גאָרנישט דעס.

קושיא ד

על אומרו הַנְּרוֹת הִלְלוּ 'קוּדֵשׁ' הֵם, קשה דהלא כגמרא מתמה וְכִי נֵר קְדוּשָׁה יֵשׁ בָּהּ, ומסיק דהא דאסור להתשמש לאורה אינו מטעם קְדוּשָׁה, אלא מטעם שלא יהא מצות בוויית עליו

הַנְּרוֹת הִלְלוּ קוּדֵשׁ הֵם [ואין לנו רשות להשתמש בהם, אלא לראותם בלבד וכו'].

ד) [לכאורה קשה, דהלא] די גמרא זאָגט בְּפִרְשׁ' וְכִי נֵר יֵשׁ בּוֹ קְדוּשָׁה, [ובזה הקשו] פאָרוואָס איז אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה. ענטפערט די גמרא, וְכִי דֵם יֵשׁ בּוֹ קְדוּשָׁה [דתניא שלא יכסנו ברגל], אלא [משום] בְּזוּי מִצְוֹת [הוא דאסור, והכא נמי הטעם דאסור להשתמש לאורה הוא בכדי שלא יהו מצות בוויית עליו].

[ונמצא] פיר איך דאך אויס [במסקנת הגמרא], דאָ שטייט בְּפִירושׁ אַז ס'האָט נישט קיין קְדוּשָׁה, נו וויאזוי זאָג מיר עפעס אַזוי סתם הַנְּרוֹת הִלְלוּ 'קוּדֵשׁ' הֵם. די הִלְכָה [דמסיק כאן] איז [טאקע] הִלְכָה [אז] אין רשות לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, אָבער וואָס זאָגט מען קוּדֵשׁ הֵם, די גמרא זאָגט דאך נישט אַזוי, נישט דעם טעם [שהוא קודש, רק משום בזוי מצות]. פאָרוואָס זאָגט מען אַנדערש ווי ס'שטייט אין די גמרא.

קושיא ה

מה שאומרים ואין לנו רשות להשתמש בהם, אף שזה אמת להלכה מטעם בזוי מצוה, אבל צריך ביאור למה מוזכרין דייקא הלכה זו, מתוך הרבה הלכות בשכר חנוכה

ה) דערנאָך [אף שלהלכה אתי שפיר דאין להשתמש בהם, אמנם אכתי יוקשה] וואו קומט עפעס אַהער די גאַנצע הִלְכָה, וואָס האָט ער עפעס מיט דעם. [והלא] ס'איז דאָ אַסאַך הִלְכוֹת איז דאָ אין הִלְכוֹת חֲנוּכָה.

אַז מ'גייט דאָ זאָגן [נוסח הנרות הללו אויף דעם] וואָס מ'צינדט אָן דעם לעכט, אויפן נֵר, וואָס איז דאָ עפעס איז מען דאָ מְשַׁתֵּף די אײַנע הִלְכָה.

ט

קושיא ו - מתוך הדרוש

ו) [גם דקדקו דמלת לְרְאוּתָם בְּלִבְדִּי] הוא מיותר, דהיה סגי באומרו ואין לנו רשות לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אַלָּא לְרְאוּתָם, ותו לא מדין].

קושיא ז

למה כופלין לומר שנית 'הַנְּרוֹת הִלְלוּ' קוּדֵשׁ הֵם, והלא כבר אמרו 'הַנְּרוֹת הִלְלוּ' אָנוּ מְדַלִּיקִין, ומובן דעל זה קאי (ז דערנאָך פּרעגט מען² [אויף] דעם טאָפּלט לְשׁוֹן [הַנְּרוֹת הִלְלוּ]).

¹ עיין בזה בפרי מגדים (משכחות זבח שם, ס"ק א וס"ק ג). וגם זה כבר הזכיר רבינו בשאר הלילות, ואכמ"ל.

² בגמרא שבת (כב): אמר רב יהודה אמר רב אסי, אסור להרצות [פירש"י: למנות] מעות כנגד נר חנוכה. כי אמריתיה קמיה דשמואל אמר לי, וכי 'נר' קדושה יש בה [שיהא אסור למנות מעות לאורה]. מתקיף לה רב יוסף, וכי דם קדושה יש בו, דתניא וְשִׁפְךָ נֶקֶסָה בְּמָה שִׁשְׁפָּךְ יִכְסֶּה [בדין ששפך בה ולא ברגל], שלא יכסנו ברגל, שלא יהו מצות בוויית עליו. הכא נמי שלא יהו מצות בוויית עליו [פי' דלכן אף שאין קדושה בהנר, אסור למנות מעות כנגדה].

³ כן הוא בתפארת שלמה על המועדים (לחנוכה) בשם הקדושת לוי, ו"ל: הנרות הללו אנו מדליקין כו' על ידי

[שהרי כבר התחיל ואמר] 'הנרות הללו' אנו מדליקין, האט ער דאך געקאנט זאגן ווייטער, - ער שמועסט [דאך] פון די נרות, - [וסגי לומר רק כן] זיי זענען קודש הם. [פארוואס] חז"ר'ט ער איבער נאכאמאל הנרות הללו [קודש הם], נו מ'האט דאך שוין געזאגט איין מאל הנרות הללו, וואס דארף ער זאגן נאכאמאל הנרות הללו.

יא

קושיות ודקדוקים בנוסח על הנסים

קושיא ח

למה הקדים לומר ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, ובפרט מה שמזכיר הלשון בעת צרתם, דהלא מפורסם והולך הוא כל ענין הצרה והישועה, ויובן מאילו שעמד להם בעת צרתם ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריכם דנת את דינם. (פרעגן זיי דאך אויך די קשיא, ס'איז דאך איבעריג [דער גאנצער] ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם, [ובפרט מה שמוסיף לומר 'בעת צרתם'.] [נו] אוראי ווייסט מען ס'איז געווען אן עת צרה, און [אז] דער בורא כל עולמים האט געהאלפן [ועמד להם ברחמי הרבים].

[שהרי] ער זאגט דאך די גאנצע זאך [של הצרה והישועה בפרוטרוט, באומרו] כשעמדה עליהם [מלכות יין הרשעה] להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חקי רצונך, און [אז] דער בורא כל עולמים האט געהאלפן רבת את ריכם דנת את דינם, און ער רעכנט אויס דאס גאנצע, [ואם כן] וואס דערציילט ער מיר [באומרו] עמדת להם בעת צרתם, [והלא אפילו] ווען ער זאגט נישט 'גאָרנישט' [גם לא הלשון ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם, מובן שפיר כל הענין, ולמה מלבד מה שאמר בפרטיות] זאגט ער סתם [גם בכלליות] עמדת להם בעת צרתם, [והרי] ער זאגט דאך [בפרטיות] וואס ס'איז געווען, נו ווייסט מען דאך שוין וואס דאס איז געווען, [אז] ס'איז געווען אן עת צרה, און [אז] ער האט מציל געווען.

יב

קושיא ט

למה מזכיר ענין והדליקו נרות בחצרות קדשך, יותר משאר עבודות שבמקדש שחינוכו וחדשו בנס חנוכה. ואם קאי על הדלקת נר חנוכה שנתקנו על הנס, ושהדליקוהו גם במקדש, אם כן עיקר חסר מן הספר, דלא מזכיר הנס דריבוי השמן שבכף (ט) [גם קשה עוד] דאס גאנצע [ענין הדלקת המנורה שבמקדש] וואס מ'זאגט. בימי מתתיהו, כשעמדה מלכות יין הרשעה להשכיחם תורתך, רבת את ריכם, ואחרי כן באו בניך והדליקו נרות בחצרות קדשך.

יג

עקסטערדעם וואס מ'פרעגט די קשיא [על אומרו 'בחצרות קדשך'], דער חתם סופר,

כהניך הקדושים כו' הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד. עיין בס' קדושת לוי שהקשה על כפילות הלשון של נרות הללו וכו'.

¹ בדרשות חתם סופר (חלק א, טו): והדליקו נרות בחצרות קדשך וכו'. בספר זרע יעקב (שבת כא: ד"ה ומדי דברי) הקשה, מאי טעמא שביק לשון 'היכל ודביר' שהזכיר תחלה, ואמר והדליקו נרות 'בחצרות' קדשך, הלא הנרות היו בפנים, ולא 'בחצרות'. ו'לפע"ד, לפי מה שכתב הרמב"ם (ביאת מקדש ט, ז) הדלקת נרות כשרה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן בחוץ מותר לזר להדליקן עכ"ל, והוא מש"ס דיומא (כד:), ועיין שם בתוספות ישינא, ושיח יצחק. ומה שהקשה הגאון עץ חיים (פ' בהעלותך) הא הדלקה במקומה בעינן, יש לומר דהדלקה כשרה בחוץ אפילו תעמוד המנורה כך בחוץ, נהי דמנורה נוכח השלחן מעכב, היינו לכללות הבנין הוא מעכב, אבל מצות הדלקת הנרות מקיים אפילו עומדת דולקת בחוץ, והוא שפיר הדלקה במקומה. ו'לפי זה נראה לי, אז היה ההיכל מלא גלולים עד שפינו את היכלך וטהרנו את מקדשך, אז לא הדליקו נרות בפנים

ער ברענגט [עס] פונעם זרע יעקב, [דהלא] די מְנוּרָה איז דאָך נישט אין 'חֲצִיר', די מְנוּרָה האָט מען דאָך געצינדן אין 'הֵיכָל', וואו קומט עפעס די מְנוּרָה אינדרויסן. און דער חתם סופר נייט זיך¹ [לתרץ בדוחק, שהדליקו את המנורה של מקדש בהחצר, ולא בפנים].
[נאָר] איך האָב אַמאָל געזאָגט² [לתרץ לשון 'בְּחִצְרוֹת', דהכוונה בזה אויף] 'חֲנוּכָּה' ליכט [שמצותו 'בְּחִצְר'. ושעבור זה נחסר מעט מן השמן שבפך לצורך זה, והוצרכו לנס גם ביום הראשון].

יד

[אמנם מלבד זה קשה כי] דאָס גאַנצע [ענין] איז דאָך איבערהויפט שווער, דאָס גאַנצע וואָס כאַפט ער עפעס אָן וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחִצְרוֹת קִדְשָׁךְ.
[אויב] מיינט ער פֿשוט [דעס] וואָס מ'האָט געצינדן די מְנוּרָה [לעבודת המקדש]. מילא, מ'האָט דאָך עפעס אַנדערש אויך געטון [לעבודת המקדש], מ'האָט דאָך געטון די זְבָחִים, מ'האָט דאָך פאַרראַכטן דעם מִזְבֵּחַ [און] מ'האָט מְקַרֵּיב געווען קִרְבָּנוֹת, מ'האָט דאָך אַסאַך עֲנִינִים [געטון], נישט נאָר הַדְלָקַת הַמְנוּרָה.

[און אויב] מיינט ער ווידעראום דעם נֵס [שהדליקו 'נר חנוכה' וכמו שביארנו לדרכינו, הרי אויף] דעם נס דאַרף ער דאָך נישט זאָגן וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת [בְּחִצְרוֹת קִדְשָׁךְ דייקא, דהלא] ס'איז דאָך געווען אַ תְּקֵנָה קבוּעָה מ'זאָל צינדן איבעראַל, נישט נאָר דאַרטן, נישט נאָר בְּחִצְרוֹת קִדְשָׁךְ, [טאַמער] אַז מ'מיינט וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת [דעס וואָס] מ'האָט געצינדן [נר חנוכה].

טו

און אַלֵּא ווייטער [אם הכוונה כפשוטו, אויף] די מְנוּרָה [וואָס] מ'האָט געצינדן [לעבודת המקדש, על זה יוקשה כדלעיל, דהלא] די מְנוּרָה האָט מען דאָך געצינדן אינעווייניג.

טז

און אז איך זאָל זאָגן ער מיינט מיר צו דערציילן [ענין הנס, מה שנתרבה השמן שבפך], איז דאָך עיקר חֶסֶד מִן הַסֵּפֶר. אַז ער מיינט מיר צו דערציילן דעם נֵס [אז] ס'איז אַריינגעקומען די בְּרָכָה אין פֶּךְ, פֶּן איין טאַג אויף אַכט טאַג, דאָס זאָגט ער דאָך נישט, ס'איז דאָך עיקר חֶסֶד מִן הַסֵּפֶר. דעם איז ער דאָך נישטאָמאָל מִזְכִּיר דאָ, נאָר סֵתֵם [אז] מ'האָט געצינדן לעכט.

[און דעם] אַז מ'האָט געצינדן איז דאָך אַ פֿשיטות, אַז מ'איז געקומען אין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַרײַן האָט מען געצינדן לעכט. [והרי] מ'האָט דאָך אַלדינגס געטון, נישט נאָר הַדְלָקַת הַמְנוּרָה, די אַלע עֲבוֹדוֹת וואָס מ'האָט געדאַרפט צו טון אין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, תְּמִידִין וּמוֹסָפִין און קִרְבָּנוֹת, אַלדינגס האָט מען דאָך געטון.

אלא בְּחִצְרוֹת קִדְשָׁךְ בעזרה, ומזה נתפרסם הנס שכל ישראל ראו הנרות דולקים ח' ימים רצופים, דאילו היתה המנורה בהיכל לא ראו הנס אלא הכהנים, אבל בְּחִצְרוֹת קִדְשָׁךְ נתפרסם הנס, ולפיכך תקנו להדליק בפתחי החצרות. * ומישוב קושיית בית יוסף מה נס נעשה ביום ראשון, והשתא אתי שפיר, דידוע דצריך שמן יותר במקום שהרוח שולט ונושב בהאש, ממה שצריך כשעומד בפנים בחדר מכוסה, ובפך לא היה אלא כשיעור הדלקה לילה אחת כשמדליקים בפנים, ולא כשמדליקים בחוץ בְּחִצְרוֹת קדש, ומכל מקום דלקו כל הלילה, על כן גם בליל ראשון היה נס. והיינו המשך וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחִצְרוֹת קִדְשָׁךְ, ולא בפנים בהיכל, על כן קבועו שְׁמוֹנֶת יְמֵי חֲנוּכָּה, ולא רק שבעה, כי גם ביום הראשון היה נס.

¹ ועיי' בליל זאת חנוכה תשכ"ד [לשון קדשו קונטרס פח, אות כח-לד], מה שהקשה שם רבינו על תירוץ החת"ס.

² בכמה דרושים. ומהם בליל א' דחנוכה תשי"ד [לשון קדשו קונטרס (סא), עיין שם באורך. ושם כבר הוזכר שאמר זה כמה פעמים].

קושיית ודקדוקים בעניני הנם, וקביעות ימי חנוכה

קושיא י

בברייתא שבגמרא איתא לְשָׁנָה אַחֶרֶת קָבְעוּם 'יום טוב' בְּהִלָּל וּבְהוֹדָאָה, ובמגילת תענית עצמו מזכיר רק הלשון 'יום טוב'. וקשה דהלא מבוואר בגמרא מגילה דלשון 'יום טוב' קאי על איסור מלאכה, ובחנוכה לא תקנו בו איסור מלאכה.

י' ס'איז מיר קָשָׁה געוועזן, לכאורה איז מיר קָשָׁה געוועזן דאָס לְשׁוֹן אין די ברייתא [שבגמרא]^א, לְשָׁנָה אַחֶרֶת קָבְעוּם 'יום טוב' בְּהִלָּל וּבְהוֹדָאָה, מ'האט עס געמאַכט אַ יום טוב בְּהִלָּל וּבְהוֹדָאָה.

אין מגילת תענית^ט, אין מקור [הברייתא שבגמרא], שטייט נישטאמאל בְּהִלָּל וּבְהוֹדָאָה, נאָר קָבְעוּם יום טוב, לְשָׁנָה [אַחֶרֶת] האָט מען געמאַכט ח' יָמִים טובִים, מ'האט געמאַכט דערפון אַ יום טוב.

יח

כדאיטא בגמרא מגילה דבפסוק הראשון נזכר שְׂמִינָה וּמִשְׁתָּה 'יום טוב', ובפסוק שאחר זה לא נזכר 'יום טוב', לפי שמתחילה רצו לקבוע גם איסור מלאכה, אבל לבסוף לא קיבלוהו עליהו, ולכן מעיקר הדין אין נוהג איסור מלאכה בפורים [ועל זה קשה, שהרי] די גמרא זאָגט^ב אין מגילה דף ה', ס'שטייט [במגילת אסתר], קודם שטייט אַ פֿסוק^א [אַז] מ'האָט אַרויסגעגעבן [א תקנה] מ'זאל מאַכן יָמִי מִשְׁתָּה וּשְׂמִינָה 'יום טוב', [דמשמע איסור מלאכה]. און דערנאָכדעם שפּעטער שטייט נאָכאַמאַל אַ פֿסוק^א מִשְׁתָּה וּשְׂמִינָה, וּמִשְׁלַח מָנוֹת וּמִתְּנוּת לְאַבְיָנִים, און 'יום טוב' שטייט נישט. זאָגט די גמרא^ב, [ווייל] זיי האָבן נישט מְקַבֵּל געוועזן [עליהם לנהוג איסור מלאכה]. מ'האָט אַרויסגעגעבן אַ יום טוב, אַ יום טוב איז דאָךְ אַסור בַּעֲשִׂית מְלָאכָה, ד'אָס' האָט מען נישט מְקַבֵּל געוועזן, [ולכן לבסוף] האָט מען נישט געמאַכט קיין יום טוב.

^ט במגילת תענית (פרק ט, כסלו): בעשרין וחמשה ביה, חנוכה יומין תמניא, דלא למספד. שכשנכנסו יוניס להיכל טמא כל השמינים שבהיכל, וכשבגברא יד בית חשמונאי ונצחום, בדיק ולא מצאו אלא פך אחד שהיה מונח בחתומתו של כהן הגדול שלא נטמא, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעו שמונה 'ימים טובים' [והוא מקור הברייתא שבגמרא (שבת כא: המובא לעיל)]. ומה ראו לעשות חנוכה 'שמונה' ימים, והלא חנוכה שעשה משה במדבר לא עשה אלא 'שבעה' ימים, שנאמר (צו ח, לג) ומִפְתַּח אֱהָל מוֹעֵד לֹא תִצָּא שְׁבַעַת יָמִים וגו', ואומר (נשא ז, יב) וַיְהִי הַמָּקָרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת קָרְבָּנוֹ וגו', ובשביעי הקריב אפרים. וכן מצינו בחנוכה שעשה שלמה, שלא עשאה אלא שבעת ימים, שנאמר (דברי הימים ב' ז, ט) כִּי תִגְזַח הַמִּזְבֵּחַ עָשׂוּ שְׁבַעַת יָמִים וְהָחֵג שְׁבַעַת יָמִים. ומה ראו לעשות חנוכה זו שמונה ימים. אלא בימי מלכות יון נכנסו בני חשמונאי להיכל, ובנו את המזבח, וְשָׂדוּהוּ בְּסִיד, ותיקנו בו כלי שרת, והיו מתעסקין בו שמונה ימים. ומה ראו להדליק את הנרות, אלא בימי מלכות יון שנכנסו בית חשמונאי להיכל ושבעה שפורין של ברזל בידם וחיפוסו בַּעֲזָן, והדליקו בהם את המנורה.

^י במגילת אסתר (ט, ט): עַל כֵּן הִיְהוּדִים הַפְּרָזִים הִישָׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרוּזוֹת, עָשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֲדָר שְׂמִינָה וּמִשְׁתָּה יוֹם טוב, וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ.

^א במגילת אסתר (ס, כב-כג): וַיִּכְתֹּב מֶלֶךְכִּדָּי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַיִּשְׁלַח סָפְרִים אֶל כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשָׁרוֹשׁ הַקְּרוֹבִים וְהַרְחֹקִים. לָקִים עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּו, בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. כִּימִים אֲשֶׁר נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם, וְהַחֲדָשׁ אֲשֶׁר נִהְפָּן לָהֶם מִיָּגוֹן לְשְׂמִינָה וּמִאֲכָל לִיוֹם טוב, לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יָמִי מִשְׁתָּה וּשְׂמִינָה, וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוּת לְאַבְיָנִים.

^ב בגמרא מגילה (ה:): ורבי היכי נטע נטיעה בפורים, והתני רב יוסף, שְׂמִינָה וּמִשְׁתָּה יוֹם טוב, שְׂמִינָה מלמד שאסורים בהספד, מִשְׁתָּה מלמד שאסור בתענית, יוֹם טוב מלמד שאסור בעשיית מלאכה. אלא רבי בר ארביסר הוה [פירש'י: לא היתה מן המוקפין], וכי נטע בחמיסר נטע. איני, והא רבי בטבריא הוה, וטבריא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון הואי [לקמן יליפין מקרא]. אלא רבי בר חמיסר הוה, וכי נטע בארביסר הוה. ומי פשיטא ליה דטבריא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, והא חזקיה קרי בטבריא בארביסר ובחמיסר, מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון היא אי לא. לחזקיה מספקא ליה, לרבי פשיטא ליה. וכי פשיטא ליה נשהיה מבני

יט

זעה איך דאך, אז מ'האט נישט מקבל געווען קיין [איסור] עשיית מלאכה, הייסט עס נישט 'יום טוב'.

נו וואס דען זאגט ער דא אט [בחנוכה, דעם לשון קבעום 'ימים טובים'. והרי] חנוכה איז דאך אודאי נישט אסור בעשיית מלאכה, האט ער געדארפט זאגן [רק] קבעום 'בהלל והודאה' [לחוד], אזוי ווי דארטן [בפורים בפסוק השני], ער זאגט 'וואס', משתה ושמחה, ומתנות לאבנים, ער זאגט וואס, און יום טוב זאגט ער נישט, ווייל ס'איז נישטא קיין [איסור] עשיית מלאכה. און [ביי] חנוכה זאגט ער גארנישט [במגילת תענית] נאר יום טוב, ער זאגט גארנישט עפעס אנדערש, לאזט ער דאך אויס [דעם עיקר].

די גמרא זאגט כאטש ביידע²¹ [יום טוב, ובהלל והודאה. איז] אויך א חידוש פארוואס זאגט ער עפעס [קבעום ופשאים] 'יום טוב' בהלל ובהודאה, [דהיה לו לומר רק] קבעום 'בהלל ובהודאה', דעם וואס מ'ברויך [טון, שהרי] קיין 'יום טוב' קען מען דאך נישט זאגן, ווייל די גמרא זאגט דאך אז ס'איז נישט אסור בעשיית מלאכה הייסט עס נישט יום טוב, אזוי זאגט דאך די גמרא אין [מסכת] מגילה. נו מה נשתנה [כאן במסכת שבת], פארוואס דא [בחנוכה] זאגט ער יא קבעום 'יום טוב'.

כ

קושיא יא

בענין שם חנוכה כתב הר"ן דהוא מלשון חנו כ"ה. והקשה במהרש"א דהאך שייך לשון חנייה, והלא בחנוכה אינו אסור בעשיית מלאכה. ולכן מפרש דקראוהו כן על שם חנוכה המזבח שעשו

דערנאך, [אויף] דעם נאמען חנוכה, דער ר"ן זאגט²² [וועגן] חנו כ"ה.

יא) פרעגט דער מהרש"א²³, אז ס'איז נישט אסור בעשיית מלאכה, איז נישט שייך צו זאגן [לשון] 'חנו'.

חמסר [מי שרי [באריסר במלאכה], והכתיב במגילת תענית, את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר יומי פוריא אינון, דלא למספד בהון. ואמר רבא, לא נצרכא [במגילת תענית, שהרי כבר כתובין במגילת אסתר שאסור בהספד ותענית] אלא לאסור את של זה בזה, ואת של זה בזה. הני מילי בהספד ובתענית, אבל מלאכה יום אחד ותו לא. איני והא רב חזייה לההוא גברא דהוה קא שרי כיתנא [זורע פשתן] בפוריא, ולטייה ולא צמח כיתניה, התם בר יומא הוה [שקראו בו בני עיר]. • רבה בריה דרבא אמר, אפילו תימא ביומיה [כר יומיה הוה, גרסינן. רבי שנטע נטיעה ביום שקראו בו נטע, ודקא קשיא לך 'יום טוב', שאסור בעשיית מלאכה], הספד ותענית קבילו עלייהו, מלאכה לא קבילו עלייהו, דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה 'יום טוב', ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו 'יום טוב' לא כתיב [והוא קרא דכתיב שמחה ומשתה 'יום טוב' כתיב מעיקרא, קודם קבלה, אבל בשעת קבלה לא קבילו עליהן אלא שמחה ומשתה, לאוסרן בהספד ותענית, אבל 'יום טוב' לא קבילו עליהן]. ואלא רב מאי טעמא לטייה לההוא גברא, דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור הוה, ובאתריה דרבי לא נהגו [במקומו של רבי לא נהגו איסור בדבר]. ואיבעית אימא לעולם נהגו, ורבי נטיעה של שמחה נטע [דכיין דפורים יום שמחה הוא מותר לנטע נטיעה של שמחה].

²¹ ואם כן אפשר עדיין לפרש דהכונה שעשאו ימים טובים לענין זה של הלל והודאה. וכמו שפירש שם רש"י (שבת כא:) "וז": הכי גרסינן, ועשאו ימים טובים בהלל והודאה'. לא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל, ולומר על הנסים בהודאה.

²² ברי"ן על הר"ף (שבת כא:): עשאו ימים טובים בהלל ובהודאה. ולא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקריאת הלל, ולומר על הנסים בהודאה. ויש מי שכתב שלפיכך קראום חנוכה, כלומר חנו כ"ה. ומשום הכי היו שמנה ימים, מפני שהיה להם שמן טהור רחוק ד' ימים, והוצרכו שמנה ימים בין הליכה וחזרה.

²³ במהרש"א (שבת שם): מאי חנוכה כו'. ופירש הר"ן, כלומר חנו כ"ה כו' עיין שם. וקצת קשה, מאי חנייה שייך הכא, כיון דהותר בהן מלאכה, ולא נתנו ליום טוב, אלא להלל ולהודות. • ונראה לפרש דנקרא חנוכה על שם חגת המזבח, כדאמרינן בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נב.) דבית חשמונאי גזוו אבני מזבח ששקצו אנשי עו"ג לעבודה זרה, והוצרכו לבנות מזבח חדש, ולכן נקרא חנוכה. ולא קאמר הכא מאי חנוכה, אלא מאיזה נס קבעו אותו, להדליק בו נרות. • גם לא מדרש ב"ר [לכ"ז פ"ה] [פסאחא רבת, פרשה ו] שמלאכת המשכן נגמרה

איבערדעם זאָגט ער [באופן אחר, אז] **חֲנוּכָּה מיינט מען ווייל ס'איז געווען אַ חֲנֻכָּת הַמִּזְבֵּחַ**.

כא

ובאמת הוא פלא, דמדרבי שניהם משמע שלא ראו דברי המגילות תענית שהקשה למה עשו ח' ימים, והלא בחנוכת המשכן בימי משה, וכן בחנוכת מקדש ראשון בימי שלמה, עשו רק ד' ימים. ומתוך דהוא עבור ששהו במלאכת חנוכת המזבח והמקדש ח' ימים. ומשמע שם דעל שם זה הוא שנקרא חֲנוּכָּה, וכפי' מהרש"א

דער אָמֶת ס'איז אַ חידוש פֿלאַ, זעט אויס [אז] זיי האָבן ביידע נישט געהאַט דעם **מגילת תענית**. [שהרי] אין מְקוֹר [הברייתא שבגמרא], אין **מגילת תענית**^ט, שטייט דאָך אַרויס דער טַעם [על מה שנקרא בשם 'חנוכה'. דאיתא שם] **מִפְּנֵי מַה עָשׂוּ פֶּאֶרְוֹאָס הָאֵט מִעַן גַּעמָאכט חֲנוּכָּה [ח' ימים], אָמַר, דִּי חֲנוּכָּה שְׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה [במקדש ראשון] איז דאָך נישט געווען נאָר זיבן טאָג**^י, און דִּי חֲנוּכָּה פֿון מֶשֶׁה רַבֵּינוּ [בהמשכן] איז אויך געווען זיבן טאָג, פֿאַרְוֹאָס הָאֵט מִעַן [בחנוכה זו] געמָאכט אַכט טאָג. [ומתוך כי אלו הח' ימים] הָאֵט מִעַן געמָאכט [עבור] חֲנֻכָּת הַמִּזְבֵּחַ [ששהו בתיקוני המזבח והמקדש ח' ימים].

כב

זעט מען דאָך [מתוך דבריו, אז] ער צילט אויף דעם [לפרש גם הטעם שנקרא 'חֲנוּכָּה']. ער זאָגט נישט אַרויס אַז דאָס איז דער טַעם [על שנקרא חֲנוּכָּה], אָבער ס'זעט אויס [אז] ער צילט אויף דעם [אויך].

כג

נאָר אַף עַל פִּי כֵן [ראוי לתרגם] דעם ר"ן [שכתב הטעם בשביל חֲנוּ כ"ה]. דאָכט זיך מיר אַז אַלֹו וְאֵלֹו דְּבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, דִּי אֵלַע בִּידַע טַעמִים [טעם הר"ן וטעם המהרש"א ומגילת תענית]. וועל מיר שמועסן באלד [דערפון] [באות עה].

כד

קושיא יב

ידוע קושיית הבית יוסף, למה תקנו ח' ימים, והלא על יום אחד היה מספיק השמן, ואם כן לא היה הנס רק ד' ימים בלבד

(יב) מילא, דאָס איז דאָך יָדוּע דעם בית יוסף'ס קושיא^י, [והלא] דאָס נָס איז דאָך געווען [רק ד' ימים, שהרי] אָמַר [אויף] איין טאָג איז דאָך געווען [גענוג אויל. ואם כן] פֿאַרְוֹאָס הָאֵט מִעַן געמָאכט אַכט טאָג.

כה

ישוב קושיא יב - מהמגילת תענית

והקדמה לישוב קושיא יב (באופן ראשון)

ובאמת גם זה פלא, דהא כבר תירצו על זה במגילת תענית,

דהוא על שם ששהו ח' ימים בחנוכת המזבח והמקדש

דער אָמֶת ס'איז אַ פֿלאַ [קושיית הבית יוסף], אויך דִּי זעלבע קוּשִׁיאַ [שהקשינו לעיל על

כ"ה בכסליו, ולא חנכוהו עד ר"ח ניסן שבו נולדו האבות, והקב"ה שילם לו בימי מתתיהו כו'. היינו נמי שהיה כמו שכתבתי, ששילם לו להיות ביום חינוך המזבח, על ידי מתתיהו, ששקצו אנשי עו"ג מזבח הישן.

^ט כמבואר בפסוק שהביא במגילת תענית, ועוד במלכים א' (ח, סה).

^י כמבואר בפסוק שהביא במגילת תענית, ועוד בפרשת תצוה (כט, ל-לה) ופרשת צו (ח, לג-לה).

^{י"ב} בבית יוסף (או"ח סימן תרע): ואיכא למידק למה קבעו שמנה ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת, ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. ○ ויש לומר וכו' [עיי' שם ג' תירוצים].

דברי הר"ן ומהרש"א, שהרין אין מגילת תענית^ט אינעווייניג, שטייט דאך אַרויס [דעם תירוץ אויף דעם].

ער פרעגט וְלָמָּה עָשׂוּ ח' יָמִים. זאָגט ער פאַרוואָס, ווייל מ'האַט געאַרבעט [ח' ימים, ווען] מ'איז געקומען [אין בית המקדש] האָט מען געטראָפֿן ס'איז געווען פּרָצוֹת און גלולים, און פאַרשידענעס, האָבן זיי געהאַט צו אַרבעטן אַכט טאָג ביז זיי האָבן עס געברענגט עַל מְכוֹנוֹ, איבערדעם האָט מען געמאַכט אַכט טאָג, אויף די חֲנוּכָּה [של המזבח והמקדש, ווייל] ס'האַט 'געדויערט' אַכט טאָג [עסק החנוכה בשעתו].

אַזוי שטייט אַרויס אין מגילת תענית, זאָגט ער אַ טעם אויף די אַכט טאָג, שטייט אַרויס בִּפְרוּשׁ, איז אַלעס פאַרענטפערט.

כו

- [וועד בישוב קושיית הבית יוסף] איז דאָ, דער זיידע זכרוננו לברכה אין ישמח משה^כ, ער זאגט א טעם אויפן אכטן טאָג. (ההמשך לזה, באות כט). -

כו

טעמים על שם 'זאת חנוכה'

קושיא יג

בספרים הק' דקדקו ליתן טעם למה נקרא יום הח' בשם זאת חנוכה

(יג) אַקוראַט^ט האָב איך דאָס אינזין געהאַט [על פי דברי המגילת תענית דלעיל, ליתן טעם וואָס] מ'רופט דאָך עס - ס'שטייט דאָך איבעראַל טעמים [דערויף] - פאַרוואָס הייסט עס זאת חנוכה, פאַרוואָס דעם אַכטן טאָג רופט מען אָן [מיט] דאָס לשון זאת חנוכה.

כח

ישוב קושיא יג (באופן ראשון)

וחשבתי דעל פי דברי המגילת תענית אתי שפיר, שמדמה לה להחנוכה שבימי משה ובימי שלמה, ושם רואין שהיו החנוכות לאחר 'גמר' בנין המשכן והמקדש, אבל כאן נקבעו ח' ימים על אמצע ימי המלאכה של חנוכת המזבח ומקדש, טרם שנגמר, ואם כן רק ביום ח' שבו הגמר, אז שייך עיקר לשון 'חנוכה', ולכן נקרא יום זה זאת חנוכה, שרק עברו נקראו כל הימים כן

קודם האָב איך געקלערט פשוט, לויטן מגילת תענית איז דאָך עס פשוט. וואָרן לעולם די אַלע חנוכות וואָס מ'האַט געמאַכט, בימי שלמה, און בימי משה ביים מִשְׁכָּן, האָט מען געמאַכט ווען ס'איז שוין געווען אינגאַנצן פאַרטיג, 'וְתָכַל' נָכַל עֲבַדַּת מִשְׁכָּן אֶהְיֶה מוֹעֵד שטייט דאָך אַרויס אין פסוק (פקודי לט, לב), ווען ס'איז אַלעס פאַרטיג געווען.

נו און דאָ אַט [אצל חנוכה זו] זעט דאָך אויס [במגילת תענית] אַז ס'איז נאָכנישט פאַרטיג געווען [שהרי עדיין עסקו ח' ימים לבוא לידי גִמּוּר. ואם כן] לכאורה וויאָזוי הייסט עס אַ חנוכה, אַ חנוכה איז דאָך נאָר ווען ס'איז שוין 'פאַרטיג'.

[נאָר] אין דעם אַכטן טאָג איז מען [טאַקע שוין] 'פאַרטיג' געוואָרן, [ולכן] דעמאָלטס איז געווען [טאַקע] אַ חנוכה.

^ט פירוש: פונקט היצט.

יענעס [שאר הו' ימים] איז נישט געווען קיין חנוכה (גמורה), מ'האט עס נאָר איבערדעם קובע געווען, אויף די אַכט טאָג וואָס מ'האָט 'געאַרבעט'. אַבער די חנוכה [ממש] איז דאָך געווען [הערשט] דעם אַכטן טאָג. [ועבור יום הח' נקראו גם שאר הימים בשם 'חנוכה'].

איבערדעם זאָגט מען זאת חנוכה, דעם וואָס ס'הייסט אַ 'חנוכה', דאָס איז נאָר וועגן דעם איינעם טאָג, וואָרן אין דעם טאָג [נגמר כל תיקון המזבח ומקדש].

כט

הקדמה לישוב קושיא יג (באופן שני)

ובו ישוב קושיא יב (באופן שני) – מהישמח משה

בישמח משה מיישב קושיית הבית יוסף, למה תקנו ח' יום, על פי דברי הקדושת לוי

[ועוד טעם נראה ליתן בזה, דהנה] אין ישמח משה^כ זאָגט ער אַ תירוץ אויף דעם [על קושיית בית יוסף, למה קבעו ח' ימים ולא ז'].

ל

שכתב בקדושת לוי לבאר למה נס חנוכה לא ניתן לכתוב כמו בפורים. לפי שכל הבראה משועבד לתורה, וכשווכין שיעשה נס על פי 'התורה' שכל הטבעים משועבדים אליה, או אין צריכין לשום מלחמות ופעולות בשר ודם. ולכן בפורים שנעשה הכל מן השמים, ניתן לכתוב להיות מכלל 'תורה', אבל בחנוכה שהיה על ידי 'מלחמות', לא ניתן זה לכתוב בכלל 'תורה'

וואָרן דער קדושת לוי^כ זאָגט דאָך אַן ענין, [לבאר] פאַרוואָס איז נס חנוכה לא נתן לכתוב, [און] פורים איז יא נתן לכתוב^{כא}.

^כ בקדושת לוי (קדושה שניה לחנוכה): ועתה נבאר למה לא נקבע לקרות מגילת חשמונאי ובניו, כמו מגילת אסתר. כי דע, על ידי מעשינו הטובים מתעורר התעוררת העליונים, ועל ידי הדיבור של עמו בני ישראל מתעוררין אותן האותיות שנתעוררו אז בזמן הנס, כי כל מה שאדם מוציא מפיו הוא ממשיך לעולמות התחתונים אותן האותיות, וזה הנאמר בכתבי הקדוש האר"י [לפרש מאמר הגדה של פסח] וְכָל הַמְּקָרָה לְסִפּוּר בִּיצִיאת מִצְרַיִם הָרִי זֶה מְשַׁבֵּחַ, וכתב האר"י ז"ל, הָרִי זֶה מְשַׁבַּח בַּחֲסִידִים, כִּיּוֹן שִׁיּוּצָא מִפִּיהֶם שֶׁל עַמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סִיפּוּר הַגִּדָּה, וְהָאוֹתִיּוֹת שֶׁל חֲסִדֵי הַמָּקוֹם לְבֵית יִשְׂרָאֵל, אֵזִי אֵלוֹ הָאוֹתִיּוֹת מַעֲוֵרִין חֲסִידִים לְכָל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁתְּמִיד יַעֲשֶׂה עִמָּנוּ הַקֵּל נִיסִים וּפְלָאוֹת לְטוֹבָה. ◦ וְכֵן בְּקִרְיַת הַמְּגִלָּה מַעֲוֵרִין הָאוֹתִיּוֹת הַחֲסִידִים, וְנִקְשֵׁר בָּאֵל הַדִּיבּוּרִים, כְּמוֹ שְׂבִיאוֹרָנוּ בַּמָּקוֹם אַחֵר דִּיבּוּר לְשׁוֹן מְנַהֵג. ◦ וְהֵנָּה יֵשׁ אוֹתִיּוֹת שְׁבָהֶם נִבְרָאוּ בִּשְׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה הָעוֹלָמוֹת, וְהֵם קְבוּעִים תְּמִיד בָּהֶם, וְאֵלוֹ הָאוֹתִיּוֹת נִקְרְאוּ תוֹרָה, כִּי בְּאוֹרֵייתָא בְּרָא הַקב"ה עוֹלָמוֹ (וְזוֹהַר ח"א דף ה.). וְהֵנָּה הָעוֹלָמוֹת נִבְרָאוּ בִּשְׁבִיל עַמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְכֵן אִם אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם בְּרוּךְ הוּא, אֵזִי כָל הָעוֹלָמוֹת מֵלֵאֵין כָּל טוֹב שֶׁפַּע וְשִׁשּׁוֹן וְשִׁמְחָה, וְכָל הָעוֹלָמוֹת אֵפִילוֹ עוֹלָם הַתַּחְתּוֹן שֶׁהוּא עוֹלָם הַטֶּבַע עוֹשִׂין שְׁלִיחוֹת שֶׁל עַמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי הַמַּצּוֹת וְהַמַּעֲשִׂים טוֹבִים וְהַדִּיבּוּרִים מְדַבְּרֵי תוֹרָה שֶׁל עַמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵמָּה הַחַיּוֹת שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, לְכֵן כָּל הָעוֹלָמוֹת אֵפִילוֹ עוֹלָם הַתַּחְתּוֹן שֶׁהוּא עוֹלָם הַטֶּבַע מוֹכְרִחִין לַעֲשׂוֹת מוֹכְרִחִין לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוֹת שֶׁל עַמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְכֵן נַעֲשֶׂה נִסִּים נִסְתָּרִים, שֶׁהַטֶּבַעִים בְּעַצְמָם מוֹכְרִחִים לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוֹת עַמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כֹּאֲשֶׁר כָּתְבֵנוּ בַּמָּקוֹם אַחֵר שֶׁהַקֵּל בְּעַצְמוֹ לוֹחֵם מִלְחָמוֹתֵינוּ, כְּמֵאִמָּר (עֵקֶב יא, כד) כָּל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף רִגְלֶךָ לְכֵן יִהְיֶה כו', וְאֵין צְרִיכִין לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת שׁוּם פְּעוּלָה גַּשְׁמִיּוֹת, כִּיּוֹן שְׁבִאוֹרֵייתָא בְּרָא הַקב"ה עֲלֵמָא, אֵזִי הַמְּקִיִּים תוֹרָה הִיא קִיּוּמָה שֶׁל עוֹלָם, לְכֵן אֵינֶם יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת שׁוּם רְעָה אֵפִילוֹ בְּטֶבַע, לְמַקְיֵימֵי הַתּוֹרָה, וְאֵין צְרִיכִין הַתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת שׁוּם פְּעוּלָה גַּשְׁמִיּוֹת. וְזֶה הִנֵּה שֶׁל מְדַכִּי וְאִסְתּוֹר, שֶׁלֹּא עָשׂוּ שׁוּם פְּעוּלָה גַּשְׁמִיּוֹת וכו'. וְכֵן נִבְרָא הָעוֹלָמוֹת, שֶׁל הָעוֹלָמוֹת וְהַטֶּבַעִים יַעֲשׂוּ שְׁלִיחוֹת רָצוֹן עַמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֵן עֲלָתָהּ בְּמַחֲשָׁבָה לִפְנֵי הַטֶּבַעִים יַעֲשׂוּ שְׁלִיחוֹת עַמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יַעֲשׂוּ הַתַּחְתּוֹנִים שׁוּם פְּעוּלָה גַּשְׁמִיּוֹת לְכֵן זֶה הֵנֶס קוֹרִין, וְהַמְּגִלָּה הוּא תוֹרָה, פִּירוּשׁ מִכ"ד סְפָרֵי הַקְּדוּשָׁה, כִּי תוֹרָה הִיא חַיּוֹת הָעוֹלָמוֹת, וְהַנְּהוּגָה הָעוֹלָמוֹת שֶׁהַטֶּבַע יַעֲשֶׂה שְׁלִיחוֹת לַעֲמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַעֲשׂוּ הַתַּחְתּוֹנִים שׁוּם פְּעוּלָה גַּשְׁמִיּוֹת. ◦ לְכֵן לֹא נַעֲשֶׂה מְגִלָּה וְתוֹרָה מִנֵּס חֲשִׁמוֹנָאִי, כִּי הִיא אִיזָה סִיּוּעַ וּפְעוּלָה מִמַּעֲשֶׂה הַתַּחְתּוֹנִים, כִּי הִיא דֶּרֶךְ מִלְחָמָה. וְהַתּוֹרָה הִיא כְּמוֹ שֶׁהִיא הָעוֹלָם בְּתַחֲלָת הַבְּרִיָּאָה קוֹדֵם חֲטָא אָדָם הָרָאוּן וְתַחֲלַת הַבְּרִיָּאָה, שֶׁכָּל הַטֶּבַעִים יַעֲשׂוּ שְׁלִיחוֹת עַמּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יַעֲטִירוּ לַפְּעוּלָת הַתַּחְתּוֹנִים כָּלִל וכו', וְלְכֵן אֵין חַיּוֹב לְקִרְוֹת מְגִלָּת אֲנִשְׁיִס, כִּי רְצוֹנוֹ וְחַפְצֵנוּ בַּחֲסִידִים יוֹתֵר, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ הַתַּחְתּוֹנִים שׁוּם סִיּוּעַ פְּעוּלָת הַגַּשְׁמִיּוֹת, רַק תְּפִלָּה וְתַחֲנוּנִים, כְּמוֹ בִּימֵי מְרַדְכִי וְאִסְתּוֹר וכו'.

^{כא} כמבואר בגמרא יומא (כט.). [והוא להלן (בהערה מג) בתוך לשון היערות דבש].

זָאָגט ער, [ווייל] דעס וואָס מ'שרייבט אַראָפּ, דעס וואָס ס'איז נאָך לכתוב, דעס איז אַ תּוֹרָה, ס'איז אַ תּוֹרָה שְׁלִימָה, [וואָס] מ'האַט אַזוי געגעבן.

זָאָגט ער, ווען מ'איז טאַקע אַמֶת'דיג דְּבֹק אין דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, דאַרף מען נישט טון קיין פֿעולות [בשר ודם להכניע את האויבים], דאַרף מען נישט קיין מְלַחְמוֹת פירן.

פּוֹרִים האָט מען נישט געטון גאַרנישט [קיין פעולות ביים, רק בדיבור התפילה, וכדכתיב] דְּבָרֵי הַצּוּמוֹת וְזַעֲקָתָם (אסתר ט, לא), און דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפֿן. [וממילא] דעס קאָן מען אַריינשטעלן אין די תּוֹרָה.

[מה שאין כן בחנוכה] דעס וואָס ס'איז געגאַנגען מיט מְלַחְמוֹת, פון דעם האָט מען נישט געוואָלט מאַכן קיין תּוֹרָה. וואָרן די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה, ווען ס'פירט זיך אַלעס אַזוי ווי מ'האַט געגעבן די תּוֹרָה, העלפט דער בורא כל עולמים 'אָן' אַזעלעכע זאַכן, ברויך מען נישט קיין מְלַחְמוֹת. אַזוי זאָגט דער קדושת לוי.

לא

וכתב שם עוד, כי רצוננו וחפצינו בחסדים יותר, ועל כן קבעו להמשיך ישועה באופן שהכל יהא נעשה מן השמים בלבד, וכמו שיהיה לעתיד

נאָר זיי האָבן געוואָלט מִמְּשִׁיךְ זיין דאָס נֶס [לדורות באופן יותר גבוה, שיהיה] אָן אַ [מלחמות]. איבערדעם זאָגט ער [בגמרא] לְשֹׁנָה אַחֶרֶת קִבְּעוּם וְעִשָּׂאוּם יוֹם טוֹב, מ'האַט עס געמאַכט אַז ס'זאל קומען, די זעלבע יִשׁוּעָה זאל קומען 'אָן' מְלַחְמוֹת. אַזוי זאָגט ער, דער קדושת לוי זאָגט עס^{כב} [ועל פי מה שמוסיף הישמח משה על דבריו]^{כג}.

לב

ובזה ביאר הישמח משה, שעל כן הוסיפו יום ח', כי שאר הימים הוא על שם הנס שהיה בימי החשמונאים, ויום הח' הוא כדי להמשיך ישועה יותר גבוה, וכמו שיהיה לעתיד לבא

זאָגט דער ישמח משה^{כד}, ברענגט ער דעם קדושת לוי, האָבן זיי דאָך געוואָלט האָבן 'מער' [ווי] וואָס ס'איז געווען דעמאָלטס, איבערדעם האָט מען געמוזט מאַכן

^{כב} עיין בקדושת לוי (שם בהמשך): וזה עשאוּם יוֹם טוֹב' וקבעוּם בהלל ובהודאה, כי לכאורה עשאוּם יוֹם טוֹב אין לו הבנה. ואפשר דקאי על נרות חנוכה, כי בשעה שדולקין נר חנוכה אסורין הנשים בעשיית מלאכה. ולפי מה שכתבתי כך הוא הפירוש, דלפי מה שנתבאר דעל ידי דבורינו ועשיותינו אנו ממשיכין החסדים והאורות למטה על כנסת ישראל. והנה כך הוא הסדר, שביום טוב, מעצמו על ידי קדושת היום טוב נפתחו שערי האורות והחסדים 'למעלה', רק שכל אחד על ידי עשיותינו המצות הנאמרים ביום טוב, הוא ממשיך החסדים והאורות 'למטה'. כגון בפסח נפתח שערי החסד, ובשבוועות תפארת וכו'. וזה עשאוּם יוֹם טוֹב' וקבעוּם בהלל ובהודאה, כלומר שבצדקת מתיתיו בן יוחנן כהן גדול ובניו, גרמו שלמעלה נפתחו שערי החסדים ושערי נסים ונפלאות ואהבה לעמו בני ישראל בח' ימי חנוכה, מה שלא היה עד ימי מתיתיו כהן גדול. וזהו עשאוּם יוֹם טוֹב, שנפתחו למעלה האורות והאהבה והנסים והחסדים לישראל בח' ימי חנוכה. וקבעוּם בהלל ובהודאה, כלומר שעל ידי ההלל והודאה ימשיכו אותן האורות והחסדים והנסים 'למטה'. ו אפשר שהאורות נפתחין בשבת ויום טוב הוא על ידי נרות של שבת ויום טוב, כי הנר של שבת הוא המצוה ראשונה בכניסת שבת וכו', ועבור כי פתיחת האורות למעלה הוא מעצמו, לכן די בנשים וכו'. ואפשר גם על [ידי] נר חנוכה נפתחו האורות למעלה, ואור גורם לפתיחת אור, ועבור שישראל בעצמם עשו בזה פעולה שיפתחו אורות למעלה בימי חשמונאי ובניו, נתקנה זאת המצוה והיא דרבנן, ואנחנו הוא הגורם שיפתח האורות, כי היא תורה שבעל פה, ואנחנו כנסת ישראל, וכיון שאנחנו נשמת ישראל תיקונה, צריך כל אחד ואחד להדליק נר חנוכה וכו'. וכבר כתבנו לעיל שמה שאמר חכמינו ז"ל עשאוּם יוֹם טוֹב, קאי על הנרות חנוכה. ובשעת הדלקת נרות אסור במלאכה וכו'.

^{כג} דעיקר ענין זה הוא מבואר בדברי הישמח משה המובא להלן בסוף הערה שאחר זה, וחלק מזה הוא בקדושת לוי. [ועיין עוד בלשון הישמח משה המובא להלן בהערה סב].

דעם אַכטן טאָג. [ווייל] די זיבן טאָג זענען אויף דעם נס פון דעמאָלטס, מ'איז דאָך אָבער נאָכנישט אינגאנצן צופרידן געווען מיט דעם, האָט מען געמאַכט דעם אַכטן טאָג^{כה}.

לג

ישוב קושיא יג (באופן שני)

ועל פי דבריו יש לתת מעם על שיום ח' נקרא זאת חנוכה, כי עיקר המכוון של קביעות ימי חנוכה הוא עבור יום הזה, שנתקן להמשיך בו הישועה באופן שיהיה לעתיד, שהוא עוד יותר גבוה מהנס שהיה בימיהם

דאָס קאָן זיין אפשר (בטעם שנקרא 'זאת חנוכה').

[ווייל] אונז בריוך מיר דאָך האָבן [אז] ס'זאל נמשך ווערן [הנס באופן יותר גבוה, מבלי שיצטרכו 'לפעולות'], אזוי ווי די חכמים האָבן געוואָלט [ממשיך זיין לדורות]. און דעם איז געווען נאָר דעם אַכטן טאָג, איבערדעם זאָגט מען זאת חנוכה, 'דעם' איז עס, וואָרן דאָס פריערדיגע [אופן] איז דאָך נישט אינגאנצן [בשלימות הנרצה].

לד

הוספה לישוב קושיא יג (באופן השני)

ויש להוסיף עוד בדיוק לשון 'זאת', שהוא על פי דברי הנמרא אין זאת אלא 'תורה', ולפי דברי הקדושת לוי על פי 'התורה' נמשך ישועה באופן שנעשה מן השמים בלבד, ועל כן יום ח' שנקבע להמשיך ישועה כזה, נקרא בלשון 'זאת', שהוא 'תורה'

אויסערדעם האָב איך געקלערט [לפי אופן הנזכר, לבאר בדיוק לשון 'זאת'. דהנה] ער זאָגט דאָך [בקדושת לוי הנזכר] ווייל על פי התורה, צו מאַכן דערפון אַ תורה [צריך שיהיה הישועה מן השמים בלבד, מבלי פעולות בשר ודם].

לה

[והנה] די גמרא זאָגט^{כו} [דלעתידי לבא] וועלן זיי זאָגן [אומות העולם] זיי האָבן געמאַכט גש'רים, בריקן [און גאָסן], ווי די גמרא רעכנט אויס.

^{כד} בישמח משה פרשת וישב (ר"ה באופן אחר אמרתי): באופן אחר אמרתי ליישב קושיא הנ"ל למה תקנו ח' ימים, הלא הנס לא היה רק ז' ימים. גם מה שיש לדקדק בלשון הגמרא דשבת (כא:), וכו', 'לשנה אחרת' קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה, דלמה המתינו על שנה אחרת וכו'. [ועיי"ש עוד כמה קושיות]. ויכדי ליישב כל זה, נראה להקדים מה שכתב בספר קדושת לוי בענין חנוכה בקדושה שניה, הטעם דלא נקבע לקרות מגילת חשמונאים כמו מגילת אסתר, כי באורייתא ברא קוב"ה עלמא, והמתנהגים על פי התורה אינם צריכים לשום פעולה גשמיות, וכזה היה הנס של מרדכי ואסתר, שלא עשו שום פעולה, לכן זה הנס קורין המגילה, והיא תורה. אבל נס חשמונאי שהיה איזה סיוע ופעולה גשמיות ממעשה תחתונים, שהיה דרך מלחמה, והתורה היא כמו שהיה בתחילת הבריאה קודם חטא אדם הראשון, שכל הטבעים יעשו שליחות בשר ודם בלי שום פעולת התחתונים, לכן אין קורין מגילת חשמונאים, כי רצונו וחפצונו בחסדים יותר, שלא יעשו התחתונים שום פעולה גשמית רק תפלה ותחתונים וכו', עיי"ש שם. ומבואר שם (עיי"ש בקדושה חמישית) שרצו להמשיך לדורות בחינה יותר גבוה ממה שנעשה בזמן הנס, והיינו יום טוב, שנפתחין האורות מאליהן. ונתבאר עוד שם (בקדושה שניה) דעל ידי הדלקת נרות נפתחין האורות, ורצ"ל דזה איננו פעולה גשמית, רק פעולת מצוה, ונמשך למטה על ידי הלל והודאה, והבן. והנה לפי זה יתכן, דבשנה אחרת בזמן ההוא המעוּתד לטוב, פעלו על ידי המצוה ומעשיהם הטוב וטוב כונתם, להמשיך בבחינה היותר גבוה ממה שנעשה בזמן הנס. ועל פי זה נתיישב קושיא הנ"ל למה נקבע יום אחד יותר ממה שנעשה בו הנס, דאחד הוא כנגד הבחינה היותר גבוה שנמשך, שלא היה בזמן הנס, ונתקן הדלקה, דעל ידי הדלקה, נפתחין האורות כנ"ל. ועל פי זה יתבאר לשון הגמרא הנ"ל לשנה אחרת עשאוּם ימים טובים, דהיינו בבחינת יום טוב שלא היה בזמן הנס, רק הם פעלו זאת לשנה הבאה, וקבעום למטה ולדורות בהלל והודאה כנ"ל. [והמשך לשון הישמח משה כאן, מובא להלן בהערה סב].

^{כה} ועיין בס"ג ויגש תשכ"ז [שהוא בשבת שלאחר זה] [לשון קדשו קונטרס רסג ח"ב, אות רטז] שהזכיר רבינו מה שאמר כאן בזאת חנוכה, בשם הקדושת לוי וישמח משה.

^{כז} בגמרא עבודה זרה (דף כ): דרש רבי חנינא בר פפא ואיתימא רב שמלאי, לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו, ואומר למי שעסק בה יבא ויטול שכרו. מיד מתקבצו ובאין עובדי כוכבים בערבוביא, שנאמר

זאָגט די גמרא [דאָרט, שישאל אותם הקב"ה] **מִי בָכֶם יִגִּיד 'זאת' (ישע"י מג, ט), אֵין 'זאת' אלא תורה, שנאמר (ואתחנן ד, מד) וְזאת הַתּוֹרָה. [וישאל מהם וכי] הָאֵט עַטְס עַפְעַס גַּעַטוֹן פֶּאָר די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה'.**

לו

זַעַט מַעַן דאָך [זא] 'זאת' ווערט אָנגערופֿן דאָרטן דַּעַס וואָס ס'איז עַל פֿי הַתּוֹרָה, [משא"כ בזולת זה] דאָס הֵיסט נישט זאת, [ווי] די גמרא זאָגט [זא] מִי בָכֶם יִגִּיד 'זאת' רופֿט מַעַן אָן די תּוֹרָה.

לז

איבערדעם זאָגט מַעַן [זאת' חנוכה. ווייל] דערפֿריער [בו' ימים ראשונים], לויטן קדושת לוי איז דאָך עס נישט געווען לויטן דָּרָךְ הַתּוֹרָה, [ורק ביום ח', וכדברי הישמח משה. ולכן] דער אַכטער טאָג זאָגט מַעַן 'זאת' חנוכה, דַּעַס איז טאָקע געווען אַזוי ווי ס'ברויך צו זיין, אַזוי ווי ס'ברויך צו זיין מיטן פֿתֿ הַתּוֹרָה, אָן מִלְחָמוֹת, און אָן גאָרנישט, און דאָס פֿריערדיגע איז [דאָך] דאָס נישט געווען [בבחינה זו], איבערדעם הֵיסט דאָס 'זאת' חנוכה.

לח

ישוב הקישות בעניני הנם, וקביעות ימי חנוכה

הקדמה לישוב קושיא י

(עד אחר אות נד)

נאָר דאָס ענין דערפֿון [בישוב הקושיות שבתחילת הדרוש] הָאָב איך גַעקלערט, [ולבאר תחילה] וואָס זאָגט ער עַפְעַס [במגילת תענית וגמרא, הלשון] יוֹם טוֹב (קושיא י).
הָאָב איך גַעקלערט אָן ענין.

לט

קושיא א – בַּגְמָרָא מַגִּילָה

מעיקרא למה רצו לתקן כן, לעשות בפורים יום טוב' באיסור מלאכה.
והלא כל מעשהיהם ברוח הקודש, וידעו שלא יקבלו עליהם לבסוף

[דהנה] לעולם ברויך מַעַן פֶּאָרשטיין [עוד בדברי הגמרא מגילה המובא לעיל (באות יח)].

א [וואָס הֵיסט עַפְעַס, [זא] קודם הָאָבן זיי גַעזאָגט [לתקן לעשות בפורים] יוֹם טוֹב [באיסור מלאכה, מה שלבסוף לא קיבלוהו]. נו מְרַדְכִי וְאַסְתֵּר, [סין] וואָס זיי הָאָבן גַּעמאַכט,

(ישע"י מג, ט) כֹּל הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחַד וְגו', אמר להם הקב"ה אַל תַּכְנִסוּ לִפְנֵי בַּעֲרֻבֵיא אלא תַּכְנִסוּ כָל אוֹמָה וְאוֹמָה וְסוֹפְרֵיהָ, שְׁנֵאמַר (שם) וְאַסְפּוּ לְאַמִּים, ואין לאַס אלא מַלְכוּת וכו'. מִיד נַכְנִסָה לִפְנֵי מַלְכוּת רומי תַּחֲלָה וכו'. אמר להם הקב"ה במאי עֲסַקְתֶּם, אוֹמְרִים לִפְנֵי רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הִרְבָּה שׁוּקִים תַּקְנִינוּ, הִרְבָּה מַרְחָצוֹת עֲשִׂינוּ, הִרְבָּה כֶּסֶף וְזָהָב הִרְבִּינוּ, וְכוּלָם לֹא עֲשִׂינוּ אלא בַּשְּׂבִיל יִשְׂרָאֵל כְּדִי שִׁיתַּעֲסֹק בְּתוֹרָה, אמר להם הקב"ה, שׁוּטִים שְׁבַעֲוֹלָם, כָּל מָה שֶׁעֲשִׂיתֶם לַעֲצוּר עֲצָמְכֶם עֲשִׂיתֶם, תַּקְנֶתֶם שׁוּקִים לְהוֹשִׁיב בֵּהּ זִוְנוֹת, מַרְחָצוֹת לַעֲדוֹן בֵּהּ עֲצָמְכֶם, כֶּסֶף וְזָהָב שְׁלֵי הוּא, שְׁנֵאמַר (חגי ב, ח) לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נָאִם ה' צִבְּאוֹת. כָּלוּם יֵשׁ בָּכֶם מַגִּיד זֹאת, שְׁנֵאמַר מִי בָכֶם יִגִּיד זֹאת, ואין זאת אלא תּוֹרָה, שְׁנֵאמַר וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה. מִיד יִצְאוּ בַּפִּי נֶפֶשׁ. יִצְאָת מַלְכוּת רומי ונַכְנִסָה מַלְכוּת פֶּרַס אַחֲרֵיהָ וכו', אמר להם הקב"ה במאי עֲסַקְתֶּם, אוֹמְרִים לִפְנֵי רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הִרְבָּה גִשְׁרִים גִּשְׁרֵנוּ, הִרְבָּה כִּרְכִּים כִּבְשָׁנוּ, הִרְבָּה מַלְחָמוֹת עֲשִׂינוּ, וְכוּלָם לֹא עֲשִׂינוּ אלא בַּשְּׂבִיל יִשְׂרָאֵל כְּדִי שִׁיתַּעֲסֹק בְּתוֹרָה, אמר להם הקב"ה כָּל מָה שֶׁעֲשִׂיתֶם לַעֲצוּר עֲצָמְכֶם עֲשִׂיתֶם, תַּקְנֶתֶם גִּשְׁרִים לִיטוֹל מֵהֶם מַכֶּס, כִּרְכִּים לַעֲשׂוֹת בֵּהֶם אֲנָגְרִיא, מַלְחָמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי, שְׁנֵאמַר (בשלח טו, ג) ה' אִישׁ מִלְחָמָה. כָּלוּם יֵשׁ בָּכֶם מַגִּיד זֹאת, שְׁנֵאמַר מִי בָכֶם יִגִּיד זֹאת, ואין זאת אלא תּוֹרָה שְׁנֵאמַר וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה. מִיד יִצְאוּ מִלִּפְנֵי בַּפִּי נֶפֶשׁ וכו'. וכן לְכָל אוֹמָה וְאוֹמָה וכו' [עיי"ש עוד].

אַלעס איז געווען בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, (וּכְמוֹ שֶׁאִמְרוּ אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִאֲמָרָה¹², וְאִם כֵּן קֵשָׁה וְכִי זֵי הָאֶבֶן נִישֵׁט גַּעוּוֹאָוֶסֶט פֿון דַּעַם [מַתְחִילָה] אַז 'דָּאָס' וועט מען נישט מְקַבֵּל זיין [לְבִסּוּף]. וְאִם יַעֲדוּ מִזֶּה, אִם כֵּן מַעֲיָקֵרָא לְמָה רָצוּ לְתַקֵּן כֵּן].

מ

קושיא ב - בַּגְמָרָא מַגִּילָה

וְכֵן קֵשָׁה לֵאמֹדֵךְ גִּיסָא, אִם מִרְדְּכִי וּבֵית דִּינוּ רָצוּ לְתַקֵּן 'יוֹם טוֹב' בְּאִיסוּר מִלֹּאכָה, מֵאַיִז טַעַם לֹא קִיבְלוּהָ הַדּוּר עֲלֵיהֶם [ב] אֹן דַּעֲרַנְאָךְ [איז שווער, נאָכדעם] וּוְאָס זֵי הָאֶבֶן גַּעֲמָאָכֶט [תַּקְנָה לַעֲשׂוֹת בְּפוּרִים גַּם 'יוֹם טוֹב' בְּאִיסוּר מִלֹּאכָה], פֶּאָרוּוֹאָס הָאָט מֵעַן [דָּאָס] נִישֵׁט מְקַבֵּל גַּעוּוֹעַן עַפְעַס, דָּאָס דוֹר. [וְהָרִי] מ'הָאָט דָּאָךְ דַּעֲמָאָלֶטֶס טָאָקַע קִימוֹ וְקַבְּלוּ [הַיְּהוּדִים] עֲלֵיהֶם וְעַל זֶרַעַם (אֶסְתֵּר ט, כז), מ'הָאָט נֶאֱכָאָמָל מְקַבֵּל גַּעוּוֹעַן דִּי גֶאָנְצַע תּוֹרָה, מֵאַהֲבַת הַנֶּסֶךְ¹³. אֹן פֿלוּצִים הָאָט מֵעַן נִישֵׁט גַּעוּוֹאָלֶט מֵאָכֵן אַ יוֹם טוֹב. פֶּאָרוּוֹאָס נִישֵׁט, פֶּאָרוּוֹאָס אַז דִּי הֵיילִיגַע חֲכָמִים הָאֶבֶן גַּעוּוֹאָלֶט מֵאָכֵן [יוֹם טוֹב, וְהֵם לֹא קִבְלוּהָ].

מא

קושיא ג - בַּגְמָרָא מַגִּילָה

וְעוֹד קֵשָׁה, דָּאָם לְבִסּוּף לֹא נִגְמַר הַתְּקֵנָה לַעֲשׂוֹת 'יוֹם טוֹב' בְּאִיסוּר מִלֹּאכָה, אִם כֵּן לְמָה נִתְּבָה זֹאת בְּהַמְגִּילָה בַּפִּסּוּק רֵאשׁוֹן, דְּכָתִיב בֵּיהּ שְׁמִיחָה וּמִשְׁתָּה 'יוֹם טוֹב' [ג] אֹן דַּעֲרַנְאָךְ, אַז ס'הָאָט נִישֵׁט אויסגעהאַלטן¹⁴, נאָךְ וּוְאָס הָאָט מֵעַן עַס אַרֵינגעשטעלט אין די מַגִּילָה, אַ זאָךְ וּוְאָס ס'איז נִישֵׁט קיין קיום. [וְהָלָא] אַ יַעֲדַעס וּוְאָרֶט [שְׁבַמְגִילָה] איז דָּאָךְ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ גַּעוּוֹעַן¹⁵, [אֹן] מ'הָאָט דָּאָךְ גַּעֲגַעֲבֵן אויפֿן באַרג סִינִי הָאָט מֵעַן גַּעֲגַעֲבֵן דִּי מַגִּילָה, זָאָגֶט דָּאָךְ דַּעֲרַנְאָךְ יְרוּשְׁלָמִי. נו [אַז] יַעֲדַעס אוֹת איז דָּאָךְ גַּעוּוֹעַן בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, אֹן אַ זאָךְ וּוְאָס ס'איז נִישֵׁט גַּעֲשַׁען [לְבִסּוּף], אַז ס'איז נִישֵׁט גַּעֲשַׁען הָאָט דָּאָךְ עַס נִישֵׁט גַּעֲבֵרוּיכֶט צו זיין, [אֹן] אַז ס'הָאָט נִישֵׁט גַּעֲבֵרוּיכֶט צו זיין פֶּאָרוּוֹאָס הָאָט מֵעַן עַס אַרֵינגעשטעלט אין די מַגִּילָה.

מב

קושיא ד - בַּגְמָרָא מַגִּילָה

וְלֵיִישָׁב זֶה נִקְדִּים לְדַקְדֵּק בַּעוֹד שִׁנּוּי אַחֲרֵת שְׁבִין אֱלֹהֵי הַב' פִּסּוּקִים שְׁבַמְגִילָה, דְּבַפִּסּוּק הָרֵאשׁוֹן לֹא נִזְכָּר בּוֹ מִתְּנוּת לְאֶבְיָנִים, וְרַק בַּפִּסּוּק הַשֵּׁנִי נִזְכָּר כֵּן אִיבַעֲרַדַּעַם מִיֵּין אִיךְ אַזוּי. [ד] [וְהֵנָּה] דָּאָ איז נאָךְ דָּאָ - צווישן די צוויי פִּסּוּקִים - נאָךְ אַ גִּרוּסַע שְׁנׁוּי. אין דַּעַם עֲרַשְׁטֵן פִּסּוּק וּוְאוֹ ס'שְׁטִיט יוֹם טוֹב, דָּאָרְטֵן שְׁטִיט נִישֵׁט גַּעֲמָאָלֶדֶן קיין מִתְּנוּת לְאֶבְיָנִים.

¹² בַּגְמָרָא מַגִּילָה (ד), עיין שם באורך.

¹³ וְכַמְבֹּאֵר בַּגְמָרָא שְׁבַת (פח): [וְיִתְיָצְבוּ בְּתַתִּית הָהָר (יִתְרוֹ יִט, יז) 'פִּירִשִׁי': תַּחַת הָהָר מִמֶּשׁ], אִמְרָ רַב אֲבַדִּימִי בִּרְ חֲמָא בִּרְ חֲסָא, מִלְּמַד שְׁכַפָּה הַקִּב"ה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּנִיגִית [קוֹבָא שְׁמִטִּילִין בַּה שְׁכַר], וְאִמְרָ לֵהֶם אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה מוֹטָב, וְאִם לֹא שֶׁם תֵּהֵא קְבוּרַתְכֶם. אִם רַב אַחָא בִּרְ יַעֲקֹב, מִכָּאֵן מוֹדַעָא רַבָּה לְאוּרִיתָא [שָׁאם יִזְמִינִם לְדִין לְמָה לֹא קִיַּמְתֶּם מַה שְׁקַבְּלַתֶּם עֲלֵיכֶם, יֵשׁ לָהֶם תְּשׁוּבָה שְׁקַבְּלוּהָ בְּאוֹנִס]. אִמְרָ רַבָּא, אִף עַל פִּי כֵן הַדּוּר קִבְלוּהָ בִּימֵי אַחֲשׁוּרֹשׁ [מֵאַהֲבַת הַנֶּסֶךְ שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם], דְּכָתִיב קִימוֹ וְקַבְּלוּ הַיְּהוּדִים, קִימוֹ מַה שְׁקִיבְלוּ כְּבָר.

¹⁴ פִּירִשׁ: שְׁלֹא נִתְקִיִּים לְבִסּוּף.

¹⁵ לְיִירוּשָׁלַיִם מַגִּילָה (דף ז): וּמֵאַמֵּר אֶסְתֵּר קִים דְּבָרֵי הַפִּרִים הָאֵלֶּה וְנִקְתָּב בְּסִפְּרָא (אֶסְתֵּר ט, לב). רַב ר' חֲנִינָה וְר' יוֹנָתָן וְר' קִפְרָא וְר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי אִמְרוּ, הַמַּגִּילָה הַזֹּאת נִאֲמָרָה לְמַשָּׁה מִסִּינִי, אֲלֵא שְׁאִין מוֹקְדִים וּמֵאוּחָר בְּתוֹרָה.

און דאָ"א [בפסוק השני שלא נאמר בו יום טוב] שטייט יאָ מתנות לאֲבִינִים.

מג

קושיא ה - בגמרא מגילה

עוד איתא בגמרא, וְתִּמְכֹּר אֶסְתֵּר אִישׁ צֶר וְאִיֵּב הֵמֶן הָרַע הָזֶה, מִלְּמַד שְׁהִיְתָה מַחֲוּה כִּלְפֵי אַחֲשֹׁרוּשׁ, וְבֵא מִלֵּאךְ וְסֹטֵר יֵדָה כִּלְפֵי הֵמֶן

קלער איך אזוי.

[דהנה] די גמרא זאגט^{לא}, ווען זי [אסתר] האָט געזאָגט אִישׁ צֶר וְאִיֵּב (אסתר ז, ו), זאָגט די גמרא זי האָט געוויזן אויף אַחֲשֹׁרוּשׁ. איז געקומען דער מִלֵּאךְ און ער האָט זי אַוועקגעדרייט די האַנט [מלהראות על אַחֲשֹׁרוּשׁ, להגיד לה] ניין ניין, נאָר אויף הֵמֶן'ען.

מוד

וקשה למה עשתה כן להראות על אחשורוש, בשעה שבאת לבקש ממנו תחנונים, והאיד לא נתייראה שתעלה חמת אפו בזה

[ה] [אבער] די קְשִׁיָּא איז דאָך, מַעֲיָקְרָא מֵאֵי קְסָבֵר. זי איז זיך דאָ געקומען בעטן צו אַחֲשֹׁרוּשׁ, וְתִּפְּל לְפָנֶי רִגְלֵיו וְתִּכְבֶּה וְתִתְחַנֵּן לוֹ (אסתר ח, ג), [און] פִּלְוִצִּים קומט צו גיין, גייט זי מיט אים טשעפען גאָר? גייט זי אים זאָגן [שהוא] אִישׁ צֶר וְאִיֵּב? ווי קען דאָס זיין.

מה

ישוב קושיא ה - בגמרא מגילה

והקדמה לישוב קושיא א-ד

כשנשפע ישועה מן השמים נפתחו האוצרות למעלה ויכולין לזכות לישועה השלימה, אלא שצריכין עוד לזכות שיגיע השפעה זו עד למטה

נאָר וואָס דען, דער אָמֶת, אַז ס'קומט אַראָפּ אַ יְשׁוּעָה, איז אַ שְׂמִיחָה אין אַלֵּע עוֹלָמוֹת [ונפתח 'למעלה' השפעה מרובה של שפע טוב. אבל צריך עוד שיהיו ראויין להשיג ההשפעה עד 'למטה' בעולם הזה]^{לב}.

מו

וכמו שפירשו במאמר הכתוב וְבֵאָו עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרִכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשְׁיֵגְךָ, דלאחר שנשפע הברכה מלמעלה צריך עוד לזכות 'שישיגו' ויגיעו הברכות עד למטה, ולא יתעכב בעונות

[ווי] זיי זאָגן^{לב} [לפרש] וואָס ס'שטייט (תבוא כח, ב) וְבֵאָו עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרִכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשְׁיֵגְךָ. אַז ס'קומט אַראָפּ פון אויבן אַ יְשׁוּעָה, ברויך מען עס נאָך קענען 'דערגרייכן' אויך [עד למטה, ווייל] מ'מוז זיין אַ כָּלִי מוֹכֵן לְקַבֵּל, מ'מוז ראוי זיין דערצו. ס'קאָן אַראָפּקומען [מלמעלה] אַ גרויסע יְשׁוּעָה, [אבער] ביז ס'קומט אַראָפּ [עד למטה, קען זיין] איז מען נישט זוכה צו דעם, [וחס ושלום נתעכב].

^{לא} בגמרא מגילה (טז): וְתִּמְכֹּר אֶסְתֵּר אִישׁ צֶר וְאִיֵּב הֵמֶן הָרַע הָזֶה. אמר רבי אלעזר, מִלְּמַד שְׁהִיְתָה מַחֲוּה כִּלְפֵי אַחֲשֹׁרוּשׁ [פירש"י: מריבוי אתה לומר, אִישׁ צֶר וְאִיֵּב הֵמֶן הָרַע הָזֶה], וְבֵא מִלֵּאךְ וְסֹטֵר יֵדָה כִּלְפֵי הֵמֶן.

^{לב} עיין בזה באורך בנוו הקודש (על ב"ר נג, ד), ובפני דוד להחיד"א (פרשת כי תבוא).

^{לב} באור החיים הק' פרשת כי תבוא (כח, ב): ואומרו וְהִשְׁיֵגְךָ. יתבאר על דרך אומרים ז"ל (ילקוט ראובני פ' ויקרא) כי הארון אלוקי ישראל מדותיו רחמים, על הדופק על רחמיו ימלא ה' משאלותיו להריק עליו טובה כאשר יחפוץ. אלא שבהגעת הטוב ההוא למטה, ישפטו סנהדרי מעלה אם ראוי, אם אינו ראוי לא יגיעו. לזה אמר וְהִשְׁיֵגְךָ הברכות, שזה הוא עיקר ההבטחה, שלא יתעכבו בבתי דינים שלמטה

מו

ווען ס'איז אן עת רצון, און ס'ווערט געטון אזא גרויס נס, דעמאלטס איז אמאל
[זיכער] אן עת רצון, [דעמאלטס] קען אראפקומען [מלמעלה] א גאולה שלימה, א ישועה
שלימה. [נאך] ווען ס'קומט אראפ [למטה, קען זיין] איז מען נישט ראוי.

מח

הנה אסתר ראתה שלמעלה נפתח מקור הישועה בשפע רב עד שהיה ראוי לישועה שלימה וגמורה, ועל כן סברה
ששוב אין לה להתייראות כלל מאחשוּרוֹש, ותוכל להגיד האמת שגם הוא איש צר ואויב. ולזה בא המלאך וסתר,
להגיד לה שעדיין לא זכו לישועה שלימה וגמורה, אלא אכתי עבדי אחשוּרוֹש אגן

[ולכן באסתר], זי האָט געזען פריער, פריער האָט זי געזען אז ס'קומט אַראָפּ
[מלמעלה] אַזוינס [השפעת ישועה 'שלימה'] האָט זי געזען, און ס'איז טאַקע גיווען ראוי
געווען [לישועה שלימה, אם היו זוכין לכך. ולכן] האָט זי געמיינט ס'איז שוין 'פאַרטיג'
שתהיה ישועה שלימה וגמורה, ולא יהיו עוד כלל בבחינת אכתי עבדי אַחַשְׁוֶרֶש אגן [מגילה יד].
וממילא] אז ס'איז שוין די גאולה שלימה, וואָס פרעג איך נאָך אים, וואָס פרעג איך
נאָך אַחַשְׁוֶרֶש'ן. [ולכן לא נתייראה להראות עליו שהוא איש צר ואויב, וכמו שהיה האמת].
האָט איר דער מלאך געזאָגט: ניין ניין, ס'איז נאָכנישט [די ישועה שלימה],
ס'איז [נאָך] נישט די צייט [דערצון].

מט

עוד הקדמה לשוב קושיא א-ד - בגמרא מגילה

הנה מבואר בגמרא דאין קורין המגילה בשבת שחל בו פורים, ואמר רב יוסף דהמעם מפני שענינים של עניים
נשואות למקרא מגילה, שביום הקריאה נותנין מתנות לאביונים, ולכן בשבת שאין יכולין ליתן מתנות לעניים, אין
קורין בו מגילה

היצט איז אַזוי.

די גמרא זאגט^ל, אז ס'געפאלט זיך שבת פורים, ליינט מען נישט די מגילה.
זאָגט רבּה [דעם טעם], שְׁמָא יַעֲבִירָנוּ.
און רב יוסף זאָגט, בְּשִׁבְלִי שְׁעִינִיהֶם [של עניים] נשואות למקרא מגילה. זאָגט
רש"י, און אז ס'וועט זיין שבת און מ'וועט ליינען שבת, וועט מען נישט קאנען געבן
קין מתנות לאביונים. [איבערדעם] קאָן מען נישט ליינען די מגילה [אין שבת].

ג

ומוה מוכח כי ביטלו ממצות היום בומנו, לצורך העניים, וקיום מצות מתנות לאביונים

זעט מען דאָך אַמאַל, אז דאָס [מניעת מתנות לאביונים] איז סוּתָר [מקרא מגילה. ועבור
צורך מתנות לאביונים, ביטלו מצות היום בפורים, ותקנו לקרות למחרתו, כדי שידעו העניים מתי לקבל
המתנות לאביונים]

^{לד} בגמרא מגילה (ד): דכולי עלמא מיהא מגילה בשבת לא קרינן, מאי טעמא. אמר רבה, הכל חייבין בקריאת
מגילה [פריש"י: ומתוך שהוא מחוייב בדבר הוא בהול לצאת ידי חובתו] ואין הכל בקיאים במקרא מגילה, גזירה שמה
יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד, ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים [ונאפילו לן בשדה ומגילה בידו, יש לגזור על
הדבר]. והיינו טעמא דשופר, והיינו טעמא דלולב. רב יוסף אמר, מפני שעניניהן של עניים נשואות במקרא מגילה
[לקבל מתנות האביונים, ואי אפשר בשבת]. תניא נמי הכי, אף על פי שאמרו כפרים מקדימין ליום הכניסה, גובין בו
ביום ומחלקין בו ביום [בו ביום שמקדימין בו לקרות, גובין הגבאים מתנות האביונים, ומחלקין לעניים]. אף על פי
שאמרו, אדרבה משום דאמרו הוא [משום דאמרו להקדים את הקריאה הוא דאמרו להקדים את המתנות, כדמפרש תנא
טעמא ואזיל, מפני שעניניהן של עניים כו'], אלא הואיל ואמרו שכפרים מקדימין ליום הכניסה, גובין בו ביום
ומחלקין בו ביום, מפני שעניניהם של עניים נשואות במקרא מגילה.

נא

ישוב קושיא א-ב - בנמרא מגילה

והנה מתחילה כשראו מרדכי ובית דינו ההשפעה שלמעלה, חשבו כי יזכו עתה לגאולה שלימה [וכדרך שסברה אסתר מתחילה] ואם כן יתקיים הפסוק אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בָּךְ אֲבִיּוֹן, ושוב לא יצטרכו לתקן מצות מִתְּנוּת לְאֲבִינִים. ולכן חשבו לתקן יום טוב באיסור מלאכה. אבל אחר כך כשראו שערדין אין זה גאולה שלימה, ועדיין לא יִתְּדֵל אֲבִיּוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ, שוב לא קיבלו לעשות יום טוב, כי רצו יותר בתקנת מצות מִתְּנוּת לְאֲבִינִים היצט איז אזוי.

פריער האָבן זיי געהאַט דעם חֲשָׁבוֹן [מרדכי ובית דינו] אַז ס'קומט אַ גאָולֶה שְׁלִימָה^{לה} [כי למעלה באמת נפתח השפעה כזו. ואם תהיה גאולה שלימה] איז [דאָךְ ממילא וועט נתקיים ווערן דער] אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בָּךְ אֲבִיּוֹן^{לי}, [ואם כן] ווער ברויך מִתְּנוּת לְאֲבִינִים, איז דאָךְ שוין נישטאָ [שום צורך למתנות לאביונים, כי לא יהיו עוד עניים בישראל, ולכן מתחילה] האָט מען געמאַכט אַ יום טוב [לאסור גם במלאכה].

[אָבער] ווען ס'איז אַראָפּגעקומען [למטה] השתלשלות הנס פורים] שפעטער, האָט מען געזען ניין, ס'איז נאָכנישט [גאולה שלימה], און ס'וועט נאָך זיין אֲבִינִים אויך אויף דער וועלט. [וממילא] אַז ס'וועט זיין אֲבִינִים, קען מען נישט מאַכן קיין יום טוב.

נב

איבערדעם איז דאָס ביידע אָמֶת, איבערדעם אַז ס'איז אַראָפּגעקומען [למטה, און] מ'האָט געזען אַז ס'איז 'אָזוי' [ווי ס'איז, אַז] מ'וועט נאָך ברויכן מִתְּנוּת לְאֲבִינִים, [ממילא אויב] אזוי, איז לא קבלו עֲלֵיהֶם יום טוב, האָט מען נישט מִקְבֵּל געווען קיין יום טוב.

נג

ישוב קושיא ג - בנמרא מגילה

ולכן בפסוק ראשון שנאמר בו 'יום טוב', לא נאמר בו 'מִתְּנוּת לְאֲבִינִים', ורק בפסוק השני שלא נאמר בו 'יום טוב' שם כתיב 'מִתְּנוּת לְאֲבִינִים'. כי אלו ה' דברים סותרים זה לזה

[ובזה יובן היטב שינוי הכתובים במגילת אסתר, דמעיכרא דכתיב יום טוב, לא כתיב גביה מִתְּנוּת לְאֲבִינִים, ולבסוף דלא כתיב יום טוב, משום דלא קבילו עליהו וכמבואר בנמרא, שם הוסיף לומר וּמִתְּנוּת לְאֲבִינִים. כי אלו ה' ענינים סותרים זה לזה, ולכן מעיקרא כשחשבו לעשות יום טוב באיסור מלאכה, לא תקנו מצות מתנות לאביונים, כי הרי אז יתקיים הפסוק אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בָּךְ אֲבִיּוֹן, אבל לבסוף כשראו שערדין לא זכו לזה, ועדיין הוא בחינת כִּי לֹא יִתְּדֵל אֲבִיּוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ, תקנו לקיים עתה מצות מִתְּנוּת לְאֲבִינִים, ולא קבילו עליהו לעשות יום טוב באיסור מלאכה].

נד

ישוב קושיא ג - בנמרא מגילה

ומכל מקום נכתב במגילה גם מה שחשבו מתחילה לעשות יום טוב, לפי שפסקי המגילה הם נצחיות, ולעתיד לבא כשתקיים הפסוק אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בָּךְ אֲבִיּוֹן, ולא יצטרכו עוד למצות מִתְּנוּת לְאֲבִינִים, או שפיר יתקיים חקנה הקדומה שירא יום הפורים גם יום טוב באיסור מלאכה

אָבער שטיין אין די מגילה שטייט עס.

פֶּאָרוואָס שטייט עס 'דאָךְ', [כדי] מ'זאָל ווייזן וויאָזוי ס'וועט אויסזען שפעטער [לעתיד לבא] ווען ס'וועט נישט זיין קיין אֲבִינִים אויף דער וועלט. [שהרי מגילת אסתר] דאָס איז דאָךְ אַ נִצְחִיּוּת, שטייט דאָךְ דאָרט אַלדינגס [גם על לעתיד לבא].

^{לה} וכדרך שסברה גם אסתר מתחילה.

^{לי} ויעיין בספרי פרשת ראה (פסקא סא): אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בָּךְ אֲבִיּוֹן (ראה טו, ד), ולהלן הוא אומר (שם, יא) כִּי לֹא יִתְּדֵל אֲבִיּוֹן. בזמן שאתם עושים רצונו של מקום, אביונים באחרים. ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום, אביונים בככם. [ונכן הובא זה ברש"י ראה (טו, ד)].

[און] קאָן טאַקע זיין, אַז לעִתיד ווען ס'וועט זיין די גאַנצֶה שְׁלִימָה [און] ס'וועט זיין אָפֶס פֿי לאַ יְהִיָּה בֶּךָ אַבִּיזֵן, וועט עס טאַקע ווערן אַ יום טוב, דעמאָלטס וועט עס טאַקע זיין אַזוי [שיהא גס מצות שביטה ממלאכה ביום הפורים]¹⁷.

נה

ישוב קושיא י - בענין חנוכה

וכמו כן יבואר בחנוכה, דגם בחנוכה יש ענין ליתן בו צדקה לעניים, כמבואר במגן אברהם. ומהאי טעמא לא תקנו איסור מלאכה בחנוכה

היצט לאָמיר זען, די זעלבע זאך איז מיט חנוכה.

נו

[דהנה] ער זאָגט דאָך, דער קדושה לוי זאָגט¹⁸ אַז ס'איז נאָכנישט געווען [בשלימות הראוי הנס דחנוכה, לפי שהיה בו גם פעולות בשר ודם על ידי מלחמות. אמנם] אונז זוך מיר דאָס [להמשיך] אויף אַן אַנדערן אָפֶן [היותר גבוה, שיהיה הכל נעשה מן השמים, וכדברי הישמה משה]¹⁹.

נז

און ס'שטייט דאָך אַז חנוכה איז אויך מְסוּגָל [ליתן בו צדקה לעניים, ווי] דער מגן אברהם²⁰ ברענגט דאָך, אַז מ'גייט על פְּתָחֵי [הבתים], גייט מען די נְעָרִים [העניים]. איז דאָך עפעס [דאָ] אַן ענין פון צְדָקָה אין חנוכה.

נח

[והמעם דיש ליתן צדקה בחנוכה, יש לומר כדי להראות שאנו בנים למקום, דוה מוכח מצמות צדקה]

[און] דער פֿשֶׁט [דערפון] קען זיין, [כדי] אַז מ'זאָל ווייזן אַז מ'איז בָּנִים לְמָקוֹם. אַזוי ווי זיי זאָגן פֿשֶׁט²¹, דער חיד"א ברענגט²² [עס אויך, דמבואר בגמרא²³ אַז] פון צְדָקָה איז דאָך געדרינגען אַז מ'איז בָּנִים לְמָקוֹם.

¹⁷ ועיין כל ענין הזה בדברי יואל (על המועדים ח"ו) לשושן פורים (עמוד תקעד).

¹⁸ במגן אברהם (או"ח ריש סימן תרע): נוהגין הנערים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים, ובספר חנוכה הבית כתב טעם לזה.

¹⁹ עיין בפרשת דרכים (דרוש יז, הנקרא דרך צדקה) שהארין בענין זה, וז"ל בתוה"ד בקיצור: גודל המצוה הזאת מעשה הצדקה גלויה ומפורסמת לעיני כל ישראל, שהיא לאות אמת על השם המיוחד אשר פי ה' יקבנו בָּנִים אֲתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם, ואמרינן בספרי בָּנִים אֲתֶם לַה', אתם קרויים בָּנִים, והכי תנן במשנת חסידים (אבות ג, יד) חביבין ישראל שנקראו בָּנִים למקום. ועבודת הצדקה היא לאות על שם זה וכדאמרינן בפרק קמא דבבא בתרא (י). שָׁאֵל טורנוסרופוס הרשע וכו' (כמובא לשון הגמרא להלן), אמר לו רבי עקיבא וכו' ואנו קרויין בָּנִים וכו'. נמצינו למדין שמצות הצדקה היא לישראל, לפי שנקראו בָּנִים למקום וכו'. ○ ובוזה יתבאר קצת פירוש בפסוקי וירא, הם המדברים וה' אָמַר הַמִּכְסֶּה אֲנִי מֵאֲבָרְהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה וְאֲבָרְהָם הָיָה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוֹם וְנִבְרָכוּ בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ פִּי יִדְעִתִּי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה וְגו' וְשִׁמְרוּ דְרָכָי ה' לעשות צְדָקָה וּמִשְׁפָּט וכו'. אמנם על פי הקדמתנו יתבאר היטב, שכבר כתבנו לעיל שלא הותרה הצדקה לעניים אלא משום דאנו קרויים בָּנִים וכו'.

²⁰ בספרו פני דוד פרשת ראה (בפסוק נתן נתן, אות יז), ועוד. [וע"ע להלן (בהערה מב) בשם ספרו ראש דוד ר"פ מקץ].

²¹ בגמרא בבא בתרא (י): תניא היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן, אָמַר לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא, אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם, אמר לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. אמר לו אדרבה זו שמחייבתן לגיהנם, אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על 'עבדו' וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו כששמע המלך לא כועס עליו, ואתם קרוין עבדים, שנאמר (בכר כה, נה) פִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים. אמר לו רבי עקיבא, אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על 'בנו' וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו כששמע המלך לא דורון משגר לו, ואנן

וויל מען ווייזן [דערמיט] אז דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפֿן [אידן] אפילו אַזוי [אף שלא עשו תשובה, (כדלהלן באות סא), לפי שבין כך ובין כך נקראים 'בנים למקום' (קידושין לו.)] ^{מב}.

נט

[וממילא] אַז ס'איז אַן ענין [בחנוכה, ס'איז] אַ זמן פון צדקה, האָט מען נישט געקענט מאַכן קיין יום טוב. [וכדרך המבואר לעיל לענין פורים].

איבערדעם איז רעכט [מה שלא תקנו בחנוכה גם איסור מלאכה].

ס

והנה מתחילה ראו החכמים דלמעלה נפתח השפעה גדולה הראוי לישועה שלימה, וחשבו לתקן גם איסור מלאכה, אלא שלבסוף ראו שעדיין לא זכו לזה, ולכן לא תקנו איסור מלאכה, כדי שיוכלו ליתן צדקה לעניים. אבל לעתיד שלא יהיו עוד עניים, יאז גם חנוכה אסור בעשיית מלאכה. ולכן אמרו הלשון קבעום ועשאוים 'מים טובים', והכוונה על לעתיד. והיינו שכבר קבעו מאז להמשיך ישועה השלימה, ולעשותה לעתיד יום טוב.

אַבער מעיקרא אָן, ווען די יְשׁוּעָה איז אַראָפּגעקומען, האָט מען נאָך געהאַט אַ חֲשׁוֹבֵן [שיומשך עוד ישועה יותר גדולה מן השמים], זיי האָבן דאָך עס געוואָלט מאַכן [להמשיך ישועה שלימה], אַזוי ווי ס'וועט זיין שפּעטער [לעתיד לבא].

סא

איבערדעם קען זיין אַזוי.

[דהנה לכאורה] פאַרוואָס איז דעמאָלטס אַזוי געווען, אַז ס'האָט געמוזט זיין מיט מִלְחָמוֹת [ופעולות בשר ודם. ולא זכו לישועה מן השמים בלבד].

[נאָר] דער אַמֶּת, דער יעירות דבש ^{מב} זאָגט דאָך [דמהאי טעמא נס חנוכה] לא נִתֵּן לְחֵתֵב, ווייל ס'איז געווען אַן תְּשׁוּבָה.

קרוין בנים, דכתיב (ראה יד, א) בְּנִים אִתָּם לַה' אֱלֹקֵינוּ. אמר לו אתם קרוים בנים וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים, ועכשיו אין אתם עושין רצונו של מקום. אמר לו הרי הוא אומר (ישעי' נח, י) הֲלוֹא פָּרַס לָרֶעִב לְחֶמֶךְ וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בֵּית, אימתי עניים מרודים תביא בית, האידנא, וקאמר הֲלוֹא פָּרַס לָרֶעִב לְחֶמֶךְ.

^{מב} ובחידושי תורה תשכ"ז (לימים נוודאים סוכות וחנוכה) יש כאן עוד ביאור באופן אחר קצת [כנראה ממה שהוסיף רבינו בשעתו בעת שעבר על הכתבים]. וז"ל שם: דהנה גם בחנוכה הוא ענין גדול ליתן צדקה לעניים, כמ"ש המגן אברהם וכו', וכתבו הספרים טעם לזה. ואפשר לומר עוד טעם על פי מה שכתב החיד"א ז"ל (ראש דוד, ר"פ מקץ) הביאו הבני יששכר (חנוכה ד, פה) דעיקר מגמת מלכות יון היה לבטל מישראל ג' מצות חודש שבת ומילה, משום דעל ידי ג' מצות אלו ניכר שישראל הם נקראים בנים למקום, דעכו"ם ששבת חייב מיתה משום דמשתמש בשריטו של מלך, אבל ישראל נקרא בנים למקום, ועל כן ניתנה להם השבת, וכן מילה וחודש מורים על זה, עיין שם. ועל ידי שהקב"ה שלח לנו נסיו להושיענו מידם ונתבטלה עצתם, הראה לנו בזה חביבותיה ית' אלינו, ונתברר לעין כל שאנו בבחינת בנים למקום. ואפשר דמזה הטעם אנו נוהגין ליתן צדקה בחנוכה, ויש בזה שייכות גדול לענין הנס, כי על ידי צדקה נתברר שאנו בנים למקום, כמבואר בגמרא בבא בתרא (י, וכו'). עכ"פ ממצות צדקה נתברר דאנו בנים למקום, ועל כן נהגו ליתן צדקה לעניים בחנוכה, לרמוז בימי הישועה על בחינת הנס, שנתברר על ידו שאנו בנים למקום. [ועיין עוד בבני יששכר לסוכות (תשרי י, כו) שביאר על דרך זה דברי הארז"ל דיש ענין ליתן צדקה בערב סוכות, וביאר הטעם לפי שמצות סוכה מורה על שאנו בנים למקום, עיי"ש].

^{מב} ביערות דבש (ח"א דרוש ח): [ובזה תבין מה שאמרנו (יומא כט.) מה שחר סוף הלילה, אף אסתר סוף כל הנסים. דיש לחמוה, הלא כל רגע ורגע, הקב"ה עושה אתנו נסים ונפלאות, עד שאין קץ לנסיו ונפלאותיו. אבל יובן לפי מה שאמרנו ז"ל כי הענין מה שנקרא נס, הלא כל הפעולות הנעשים, הכל מיד ה', ואין הבדל בו אם עושה דבר קטן, או קורע ים סוף, ואין אצלו דבר קשה או דבר קל. אבל מה שעושה דרך הטבע אינו נקרא נס, אבל מה שהוא למעלה מהמזל, נקרא נס, כי לא שיכח שהקב"ה ישנה טבע ויעשה נס. והוא אם אנו מתנהגים על פי מזל שהוא הטבע, א"כ כשנעשה דבר למולו נקרא נס, אבל אם אנו מתנהגים למעלה מהמזל, א"כ לא שייך קריאת שם נס כלל, דמאי שנא זה מזה, הכל למעלה מהמזל. והוא [שאמרנו אסתר סוף כל הנסים], דעד אסתר היה בגדר קריאת שם נס, כי היה למטה מהמזל, אבל מן אסתר והלאה שהגיעו למדרגה נשגבה מהמזל, אם כן לא שייך עוד נס, כי הכל מהשגחה פרטית ואין הבדל, ולכן כלו כל הנסים. ○ ופר"ך (יומא שם) והא איכא חנוכה, ומשני, ניתן ליכתב קאמינא. יש לפרשו, בשבנין מה שאמרנו במדרש (ילקוט שמעוני, רמז תתנה), תִּקְרָב זאת לְדוֹר אֶחָדון

קאָן זיין דאָס איז טאַקע איין זאַך, הָא בְּהָא תְּלִיא, [ס'איז דין] זעלבע וואָס דער קדושת לוי זאָגט². ווייל ס'איז געווען אַן תְּשׁוּבָה, איבערדעם האָט מען [הווקקן למלחמות, ופעולות בשר ודם. ולא זכו לישועה שלימה מן השמים 'בלבד', כי זה אפשר להיות רק על ידי תשובה שלימה].

[ווייל] די גאולה שְׁלִימָה מוז זיין מיט תְּשׁוּבָה, אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בְּתִשׁוּבָה, זאָגט דאָךְ דער רמב"ם³ אַזוּימָה. - איי וויאָזוי ס'וועט זיין [לבסוף הגאולה, הרי] ס'וועט קומען מְשִׁיחַ און אֶלִּיהוּ און ס'וועט זיין אַן עַת רָצוֹן [מן השמים, שיבא רוח טהרה ממרום שיוכלו אליהו ומשיח להחזיר את כל ישראל בתשובה]. -

אַבער דאָס איז דעמאָלטס נישט געשען [בזמן הנס חנוכה. און] אַז ס'איז נישט געשען, האָט עס געמוזט זיין אויף אַזאַן אופן.

סב

אַבער חכמינו ז"ל האָבן עס קוֹבַעַ געווען, זיי האָבן קוֹבַעַ געווען [לדורות בקדושה כזה שיוכלו להמשיך גם ישועה שלימה] אַזוי ווי ס'וועט זיין לַעֲתִיד [וכדברי הקדושת לוי ויש"מ]. אַזוי ווי ביי פּוֹרִים [שנכתב במגילה גם מה שרצו לעשות 'יום טוב', ווייל] זיי האָבן מְשִׁיחַ געווען אויף שפּעטער.

סג

לויט ווי חכמינו ז"ל [קבעו לדורות ברוח קדשם] אַז זיי האָבן מְשִׁיחַ געווען דעם נַס [לדורות, אף באופן יותר גבוה], - נאָר ס'איז נאָכנישט געווען די צייט, - ווען ס'וועט קומען די צייט, האָבן זיי דאָךְ מְשִׁיחַ געווען אויף שפּעטער ס'זאל זיין אַן מְלַחְמֹת. און ווען ס'וועט זיין אַזוי, דעמאָלטס וועט שוין נישט זיין קיין אָבִיוֹן, וועט עס טאַקע זיין אַ יוֹם טוֹב [שיהא בו גם איסור עשיית מלאכה].

וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה לָהּ (תהלים קכ, יט), שעתידים ישראל לעשות תשובה, ויהיו בריה חדשה. מה ענין זה, להך תִּתְּקַבּ זאת לְדוֹר אַחֲרָיו. ○ אבל יובן ב"מ"ש בנס דחנוכה, כי מה היה הנס, הלא לא נעשה בו דבר מה שהוא מפלאות הטבע וסדרן של עולם, כי אם גברו מעוטי חשמונאים ליונים רבים, מקרה הוא זה במלכויות הלוחמים, ושכיח שמיעוטים, אם הם גבורים ואבירי לבב, לא יחתו מקול מלחמה והגפת תריסין, ינצחו לרבי רכי לבב. ואין לך דור ממש שלא ימצא מלכים אשר הם במתי מעט, וכובשים למלכים שיש להם חיל רב. ○ אבל האמת העיקר נס שהיה בחנוכה, כי בכל צרות שבאו לישראל, בצר לישראל ושובו אל ה' בכל לב, ויצעקו אל ה' וירחם עליהם ויושיעם, אבל בגלות אנטיכוס ימ"ש, גלו ישראל בעון הפריצים ומלשינים וכדומה, והם פקרו ולא שבו אל ה' כלל, ועיין בספורי יוסף בן גוריון (בספר יוסיפון) כמה רעות עשו ישראל אז, והם היו סיבה לביאת יוֹנִים לארץ ישראל, והם לא שבו ועמדו במדרס כנודע, ועדת חסידים אשר היו עם מתתיהו ובניו, הם לא היו מעולם בעדת החטאים. ואם כן אין זה מגדר להושיע לישראל, רק ה' חס על עמו והושיעם אפילו בלי תשובה כלל, וזהו הנס, שהוא כנגד חק אלקים, וכביכול ה' לא יַעֲזוֹת מִשְׁפַּט חִלְיָהּ, ואז הושיע לישראל בלי תְּשׁוּבָה, נגד משפט ה', וזה בגדר נס גדול נפלא שיעשה ה' דבר בלתי תְּשׁוּבָה. ○ ולכן לא ניתן לכתוב, כי כביכול הוא בגדר כֶּבֶד אֱלֹקִים הַסֵּתֶר דָּבָר (משלי כה, ב), שעשה ה' דבר נגד הנימוס אלקות ומשפטי ה'. ולכן אמר הכתוב תִּתְּקַבּ זאת לְדוֹר אַחֲרָיו, ולמה יהיה נכתב, כי עם נִבְרָא יִהְיֶה לָהּ קָה, ופירש המדרש, דיעשה תשובה, ואם כן שפיר יש לכתוב אותו. אבל אם ה' עושה נס בלתי תְּשׁוּבָה, אי אפשר לכתוב.

² ברמב"ם (תשובה ז, ה): כל הנביאים כולן צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן, ומיד הן נגאלין, שנאמר (נצבים ל, א-ג) וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְשִׁבַּתְּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ, וְשָׁבָה ה' אֱלֹהֶיךָ [אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶיךָ] וְגו'.

³ הכוונה להגם דבגמרא סנהדרין (יז): משמע לכאורה דאיכא פלוגתא בדבר, אבל הרמב"ם פסק כמאן דאמר זה, דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה. ועיין עוד ביואל משה (א, מ-מב) שהאריך רבינו טובא בביאור פסק הרמב"ם, וביאר שם דגם מה שמצינו בגמרא דיעות כזה, הוא רק לענין אם מוכרח שישבו קודם ביאת והתגלות אליהו ומשיח, אבל זה ודאי שלא יעשו אליהו ומשיח שום תנועה והתחלה של גאולה, טרם שישבו בתשובה שלימה, ובוה כו"ע מודו, ובוה הוא דמיירי שם הרמב"ם.

סד

איבערדעם זאגט ער לְשָׁנָה אַחֲרַת קִבְעוּם וְעָשׂוּם 'יום טוב'. 'אזוי' איז אָבער געוואָרן דעמאָלטס [שלא תקנו 'יום טוב' באיסור מלאכה], נאָר וואָס דען, אָבער ס'איז אויף שפּעטער, נישט אויף היצט.

אין די מגילה שטייט עס אויכעט אויף שפּעטער, און דאָ דער [לשון] קִבְעוּם וְעָשׂוּם 'יום טוב' איז אויך אויף שפּעטער, ווען די צייט וועט זיין.

סה

ישוב קושיא יא (באופן ראשון)

ואתני שפיר פירוש הר"ן דחנוכה הוא על שם חנו ב"ה, והלשון חֲנִיָּה רומז על לעתיד לבא, שיהא בו גם מצות שבייתה ממלאכה, ומישוב קושיית מהרש"א

ממילא היצט איז שוין נישט קִשָּׁה דעם מהרש"א'ס קשיא [על הר"ן], פאַרוואָס מ'האַט געזאָגט חָנו כ"ה, [כאַטש] ס'איז נישט אָסור בַּעֲשִׂית מְלָאכָה.

[ווייל] זיי האָבן דאָך דאָס קוֹבֵעַ געווען [להמשיך] אזוי ווי ס'וועט זיין לַעֲתִיד, [ווען] ס'וועט זיין אַ יום טוב, וועט עס טאַקע אָסור זיין בַּעֲשִׂית מְלָאכָה, דעמאָלטס וועט עס טאַקע אָסור זיין בַּעֲשִׂית מְלָאכָה, [ולכן] האָבן זיי געזאָגט דעם חָנו כ"ה האָבן זיי געזאָגט עַל שֵׁם הָעֲתִיד.

[אזוי ווי] מ'טרעפט אין די גמרא^מ אַסאַך אַזעלעכע פֿסוקים, וואָס ס'ווערט אָנגערופן עַל שֵׁם הָעֲתִיד, [כאַטשיג] ס'איז נאָכנישט געווען בַּעוֹלָם. זיי האָבן עס אָנגערופן 'יום טוב' עַל שֵׁם הָעֲתִיד.

סו

ישוב קושיא יא (באופן שני)

אמנם באמת קושיית מהרש"א בלאו הכי לא קשה, כי לשון חֲנִיָּה מצינו כמה פעמים בתורה גם על החונים ממסע, ואין במשמעותו איסור מלאכה. וגם כאן יש לפרש על שהיה להם מנוחה וחנייה ממלחמתם

נאָר דער אַמַּת, אָן דעם [גם כן לא קשה קושיית מהרש"א]. אַלץ האָב איך נישט פאַרשטאַנען - וואָס דער מהרש"א פרעגט - אזוי שטאַרק.

טרעפט מען דען [נישט לשון חֲנִיָּה דלא קאי על שבייתה ממלאכה, והרי], אין די חֲנִיּוֹת [שבמ"ב מסעות], מ"ב פעמים שטייט אין די תורה (בריש פרשת מסעי) וַיִּחַנּוּ, וַיִּסְעוּ וַיִּחַנּוּ, און ס'איז נישט געווען קיין [איסור] עֲשִׂית מְלָאכָה.

דאָס ענין [פון] חֲנִיָּה איז דען נאָר דוקא אויף דעם [על שבייתה ממלאכה], ס'איז אויף אַסאַך זאַכן [שייך דער לשון] חֲנִיָּה.

סז

ישוב ראיתי שכעין זה פירש בלבוש

דערנאָך האָב איך געזען אַז דער לבוש^מ גיט גאָר אַ זאָג [אז] ס'האַט געהייסן חֲנִיָּה אזוי ווי וַיִּסְעוּ וַיִּחַנּוּ, [ווייל] זיי האָבן נוסע [ושובת] געווען פון די מלחמה.

^מ ובשאר דרושים הזכיר רבינו בזה דברי הגמרא כתובות (י:): מאי 'אלמנה', אמר רב חנא בגדתה [פירש"י: דמן בגדת], 'אלמנה' על שם 'קנה' [שאם נשאת משנתאלמנה, אין לה כתובה אלא מנה] וכו'. 'אלמנה' דכתיבא באורייתא [ועדיין איז נתקנו כתובות] מאי איכא למימר, דעתידין רבנן דמתקני לה מנה. ◦ ומי כתב קרא לעתיד [לקרות על שם דבר העתיד], אין, דכתיב (בראשית ב, יד) וְשֵׁם הַנָּהָר הַשְּׂלִישִׁי חֲדָקַל הוּא הַהֶלֶךְ קְדַמַּת 'אשור', ותנא רב יוסף 'אשור' זו סליקא [שם עיר]. ומי הואי [העיר בנויה בבריית עולם, דכתיב ההלך קדמת אשור], אלא דעתידה, הכא נמי דעתידה.

^מ בלבוש החור (א"ח תרע, א): וקראום חֲנוּכָּה, שתי תיבות חנו ב"ה. ולשון חנו משמע שחנו מנסיעתם למלחמה, מלשון וַיִּסְעוּ וַיִּחַנּוּ, ולא מלשון שבייתה ממלאכה. ולכן מותרים הם במלאכה. אבל מכל מקום נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד הנרות דולקות, להורות שהם אסורים להשתמש לאורן, כלומר שמשום כך

סח

אולם אכתי יש לדחות פירוש זה, דהא מוכח ביוסיפון שעדיין לא היה להם מנוחה ממלחמה, רק היה להם עוד כמה מלחמות עם היוונים אחר זה, ועיקר הו"מ חנוכה הוא על מה שכבר יכלו ליכנס בבית המקדש ולעבוד העבודה

נָאָר דְּעַר אָמַת [לכאורה יש לדחות פירוש הלבוש שחנו ממלחמה, שהרי לויט] ווי מ'קוקט אריין, מ'זעט אין יוסיפון אַזוי (פרק כא-כה), אַז די מלחמות האָבן זיך נאָכנישט געענדיגט [בזמן הנס חנוכה]. זיי האָבן נאָך געהאַט גרויסע מלחמות 'דערנאָכדעם'. נאָר [ווייל] דער בית המקדש איז פריי געוואָרן, דעם בית המקדש האָבן זיי פריי געמאַכט, און מ'איז אריינגעגאַנגען אין בית המקדש [על שם זה כבר קבעו אַז ימי חנוכה]. אָבער מ'האַט זיך נאָך געשלאַגן, מ'האַט זיך נאָך לוחם געווען, ס'האַט נאָך היבש לאַנג געדויערט. כְּמָה מלחמות האָט מען נאָך געהאַט מיט די יוֹנִים.

סט

אין די גמרא אַליין זעט אויך אַזוי אויס^ט, איך וויל נישט היצט מאַריר זיין אין דעם, ס'זעט אַזוי אויס אין די גמרא אויך.

ע

[ובזה נראה ליתן עוד מעט על מה שנחמנו לא ניתן לכתוב, לפי שעדיין לא נגמר הישועה באותו זמן, כי נמשכו עוד מלחמות אחר זה. והוא כעין המבואר לענין אמירת שירה, שאין אומרים שירה אלא על 'גומיר' של נס].

און ס'קאָן זיין אַיינס פון די טעמים [מדוע נס חנוכה] לאַ נַתָּן לְכָתוּב, ווייל ס'איז נאָכנישט נגמר געווען. [און] דער כָּלל איז דאָך אַזוי, ווי ביי שירה זאָגן זיי אויך^ט, [אַז] ווילאַנג ס'ווערט נישט נגמר [אין ראוי עדיין לומר שירה].

הם מונעות ממלאכה, כדי שיהא קיפרא.

^{טח} לכאורה הכוונה לדברי הגמרא עבודה זרה (ח:), עיין שם דיש לפרשו כך. אמנם עיין בדברי רבינו ליל ו' דחנוכה תשי"ד (לשון קדשו קונטרס מו), מה שהאריך בדברי הגמרא אלו, ושם ביאר דהיתה זאת בזמן נס חנוכה. - גם אולי הכוונה לדברי הגמרא סוטה (ג:). תניא יוחנן כהן גדול שמע בת קול מבית קודש הקדשים שהוא אומר נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא [פירש"י: שהלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכפורים ונלחמו ביום הכפורים ושמע יוחנן בת קול כשהיה עובר עבודת יום הכפורים:]. אמנם קשה לומר כן, כי באותה שבע, בליל ה' דחנוכה תשכ"ז (ובדברי יואל לחנוכה אות עה) האריך רבינו בכיבור דברי הגמרא אלו, ומבאר שם דעובדא ההוא היתה כמה שנים לפני הנס חנוכה. וילע"ע.

^{טט} בעבודת ישראל פרשת וישלח (ד"ה ויאמר שלחני): ושמעתי אומרים בשם חכם אחד פירוש המדרש רבה (כ"ר עח, שאמר המלאך ליעקב הגיע זמני לומר שירה. וצריך ביאור, שמיום שנברא שרו של עשו לא הגיע זמנו לומר שירה עד היום שנלחם ביעקב. • אמנם הנה כל מלאך אינו אומר שירה וזמנה להבורא ית"ש רק על החסד שבראו לעשות רצונו ית', ולמשל מלאך מיכאל, כשפועל רצונו ית"ש ומלמד זכות על ישראל ומגביר החסדים, אחר שלו התכלית נברא, אַז אומר שירה. וכן לא המלאכים. • והנה שרו של עשו הוא הס"ם הוא היצר הרע הוא השטן, שנברא להסית האדם ולהסיר מדעת יוצרו, כי לכך נברא. אמנם אף על גב שלכך נברא, אין חפץ המלאך הזה באמת שישמע האדם לקולו לעשות הרע. רק 'הוא' מחויב לעשות פעולתו ולהדיחו, 'והאדם' יתחזק וילחום כנגדו ויכבוש אותו. וזה תכלית בריאתו, כי לא קראו היוצר ב"ה באופן אחר, כי מאתו לא תצא הרעה, רק כמשל הזונה עם בן המלך הנזכר בוהר הק' (תרומה דף קסג), וכתוב שם כי אם ישמע בן המלך לזונה המסיתו במצות המלך וידבק בה, אין מזה נחת רוח להזונה, רק כשמתגבר בן המלך וגויער בה ודוחה אותה במהירות לא תקום, אז מתעורר נחת רוח לאביו המלך, ומשלם שכר לבנו, וגם להזונה מיטיב בעבורו, שעשתה רצונו להסיתו ולא יכלה לו, ונעשה נחת רוח להמלך. וכן הנמשל להיצר הרע, הגם שמפתה את האדם, מכל מקום אין חפצו ברשעים המקשיבים לקולו. ולכן אמרו (בבא בתרא טז.) יורד ומסית עולה ומקטרג. אכן אַז נעשה פעולתו באמת, כשמפתה לאדם ולא יכול לו, ונתעורר נחת רוח ליוצרו, ואז גם היצר הרע לוקח שכרו מַשְׁלָם, בעבור שהוא גָּרַם הנחת רוח וכו'. • ונחזור לעניינינו, שהמלאך הנ"ל עדיין לא אמר שירה מיום שנברא. שלא היה אדם שכבשו לגמרי, כמו יעקב אבינו שלימו דאבהו, שהיה בן פ"ד שנים וגבור בגבורתו, שהיה מעביר האבן מעל פי הבאר כמי שמעביר הפקק מעל הצלוחית, ואף על פי כן לא נתעורר בכוחו חלילה לשום תאוה רעה וכו'. והנה כשנלחם עמו שרו של עשו, לא היתה האביקה בדרך פשוט כדרך שנלחמים בעלי מלחמות, רק בוודאי היתה

[ועל כן מהאי טעמא, באותו הזמן] הָאֵט מען עס נישט אַראָפּגעשריבן, און שפעטער איז שוין נישט געווען די צייט [דערפון].

עא

אמנם יש לומר עוד, דמצינו לשון חנייה לענין מי שזכה במקום, וכמו שדרשו בפסוק לא תחנם, לא תתן להם 'חנייה' בקרקע... ואם כן יש לומר דעל זה גופא מה שזכו ליכנס בבית המקדש, נקרא זה בלשון 'חנייה' במקום המקדש

היצט לאַמירזשע זען [לדרכינו, לפרש קרוב דורך הלבוש רק באופן אחר, כי הלשון] חנייה, מ'געפינט אין די גמרא' [אויפן פסוק] לא תחנם (ואתחנן ז, ב), לא תתן להם 'חנייה' בקרקע. אז מ'גייט אַ חנייה אויפן פלאץ אין אַרץ ישׂראל, ווערט דאָך אָנגערופן חנייה. ביז היצט, [ווען] מ'האָט נישט געקאָנט זיצן אין בית המקדש' [לא נקרא 'חנייה'. אמנם] ווען מ'איז אַריינגעקומען [אין בית המקדש], און מ'איז געזיצן [שם אחר כך] יוֹתֵר מִמָּאתִים שָׁנָה²², דאָס אַליין איז דאָך אַ 'חנייה', פֿאַרדעם אַליין קאָן דאָך עס הייסן חנו כ"ה.

עב

ישוב קושיא יא (באופן שלישי)

גם מצינו עוד דלשון 'מנוחה' מתפרש על הנבואה ורוח הקודש. ואם כן יש לפרש לשון חנו כ"ה, על מה שזכו לרוח הקודש עקסטערדעם [יש לפרש עוד בזה, דהנה ס'איז דאָ] אַ פסוק אין ירמיה, אין ירמיה קאָפּיטל מ"ה [פסוק ג], [שהתאונן ברוך בן נריה] גִּעְתִּי בְּאַנְחִי, 'וּמְנוּחָה' לא מָצָאתִי. זאָגן חכמינו ז"ל²³, [און] רש"י טייטשט עס דאָרט²⁴, [און] אפילו דער מצודות²⁵,

המלחמה ברוחניות, בלבבל מחשבתו של יעקב אבינו, מי יודע באיזה חקירות עצומות ורשתו אשר טמן, וזהו שכתוב ויֵרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ, שאבינו יעקב התגבר בקדושתו נגדו, עד שנגע בכף יריכו, עיין בזהוהר הק' (ח"א קמו. קמח. קע:). ותראה קצת מזה. לכן אחרי שראה הבריאה הנבחרת יעקב איש תם, כִּי לֹא יָכַל לוֹ, אמר שְׁלַחֲנִי כִּי עֲלֶה הַשָּׂחָר, והגיע זמני לומר שירה, שלכן נבראתי, וברוך ה' שפעלתי פעולתי, לכן אני חפץ לומר שירה. [נועין עוד בעבודת ישראל שם בסוף הפרשה, על ההפטרה. ועיין בס"ג חקת תשי"ב (לשון קדוש קונטרס רמד ח"ב) שהאריך רבינו בזה, וכן בעוד דרושים, ולכן קיצר בזה בכאן].

²¹ דאיתא במשנה עבודה זרה (יט:): אין מוכרין להם במחומר לקרקע, אבל מוכר הוא משיקצץ וכו'. - ובגמרא שם (יט: ב.): מנהני מילי, אמר רבי יוסי בר חנינא דאמר קרא לא תחנם, לא תתן להם חנייה בקרקע. האי לא תחנם מיבעי ליה דהכי קאמר רחמנא, לא תתן להם חן [פירשי: שלא יאמר כמה עובד כוכבים זה נאה]. אם כן לימא קרא לא 'תחונם' [בקריאתו מלא דמשמע לשון חנינה והוא חן], מאי לא 'תחנם' [חסר, קרי ביה לא תחנם, לשון חניית קרקע], שמע מינה תרתי. ואכתי מיבעי ליה דהכי אמר רחמנא, לא תתן להם מתנת של חנם, אם כן לימא קרא לא 'תחנים', מאי לא 'תחנם', שמע מינה כוליה. תניא גמי הכי [ודלוהו יליף מהאי קרא], לא תחנם, לא תתן להם חנייה בקרקע [מדלא כתיב תחונם, קרי ביה תחנם], דבר אחר לא תחנם, לא תתן להם חן [קרי ביה לא תחונם לשון חנינה, והיינו חן], דבר אחר לא תחנם, לא תתן להם מתנת חנם [קרי ביה לא תחנים, לשון חנם].

²² כמבואר בגמרא עבודה זרה (ט.): דמאתים ורשש שנה היו מאז עד החורבן. והלשון 'יותר ממאתים שנה' הוא מלשון הרמב"ם (מגילה וחנוכה ב. א): וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה' עד החורבן השני.

²³ במכילתא פרשת בא (בהקדמה): וכן אתה מוצא בברוך בן נריה שהיה מתרעם לפני המקום (ירמ' ג, א) אָמַרְתָּ אוֹיֵן נָא לִי כִּי יִסָּף ה' יָגוֹן עַל מִקְדָּאִי, נשתנית אני מכל תלמידי הנביאים, יהושע שמש משה ושרתה עליו רוח הקדש, אלישע שמש אליהו ושרתה עליו רוח הקדש, מה נשתנית אני מכל תלמידי הנביאים, גִּעְתִּי בְּאַנְחִי וּמְנוּחָה לא מָצָאתִי וגו', ואין 'מנוחה' אלא נבואה שנאמר וַתֵּנַח עֲלֵהֶם הָרוּחַ, נָחָה רוּחַ ה' עַל אֱלִיהוֹ וְעַל אֱלִישָׁע (עי' מלכים ב' ב, טו), וַתֵּנַח עָלָיו רוּחַ ה' (ישעי' יא, ב).
²⁴ ובתרגום יונתן (ירמ' שם): 'ונבואה' לא אשכחית.

²⁵ ברש"י ירמיה (מה, א): ומנוחה לא מָצָאתִי. לא שרתה עלי שכניה להנבא, כמו וַתֵּנַח עֲלֵהֶם הָרוּחַ. מה נשתנית מתלמידי הנביאים, יהושע שימש את משה, נחה עליו רוח הקדש, אלישע שימש את אליהו, נחה עליו רוח הקדש, אני מה נשתנית.

²⁶ במצודות דוד שם: גִּעְתִּי בְּאַנְחִי. ואני עיף ויגע במה שאני מתאנח תמיד ודואג על ביאת הפורעניות: ומנוחה לא מָצָאתִי. כאומר הנה מה שאני כותב לך המגילה, ולא אחר, הוא על כי מה שאני משמש אותך תדיר ולומד ממך, ומדוע אם כן לא שרתה עלי הנבואה, ולמה נשתנית משאר תלמידי הנביאים, ורק את הרע קבלתי ולא את הטוב. - ובמצודות ציון שם: ומנוחה. על שם המקרא וַתֵּנַח עֲלֵהֶם הָרוּחַ.

אלע טייטשן זיינ¹¹ [אזוי], 'ומנוחה' לא מצאתי, ער האָט נישט באַקומען קיין רוה' הקדש'. [ווייל] די נבואה ווערט אנגערופן 'ותנח' עליהם הרוח' (בהעלותך יא, כו).
ער ברענגט נאָך פסוקים, רש"י¹², אז דאָס הייסט אַן ענין חנייה.
[ועל כן מכיון שהחשמנאים זכו אז 'לרוח' הקודש, על כן קראוהו על שם 'חנו' כ"ה].

עג

ישוב קושיא יא (באופן רביעי)

גם מצינו במקום המקדש נקרא כביכול מקום 'מנוחה', על השראת השכינה.
ואם כן שפיר שייך כאן לשון 'חנייה' על שובו ליכנס במקדש ולהנך העבודה

די גמרא רופט עס אַן [דעם בית המקדש, בלשון] אַל 'מנוחתי'.

[דבפסוק כי לא באתם עד עתה] אַל המנוחה וְאַל הנחלה [ראה יב, ט] [דרשו בגמרא¹³, אז דאָס] מיינט מען דאָך אויך ירושלים און שילה, ס'ווערט אנגערופן אַ נחלה עולמית.
[וכן בפסוק] אַם יבאנו אַל מנוחתי [תהלים צה, יא], [דרשו בן¹⁴] לְמנוחה זו [אינם באים]¹⁵ אַבל לְמנוחה אחרת באים¹⁶. [והיינו לבית המקדש השלישי].

[און] דאָס צווייטע בֵּית הַמִּקְדָּשׁ [נקרא גם כן 'מנוחה', שהרי] דאָס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ ווערט דאָך אנגערופן מְקוֹם מְנוּחָה.

עד

[וממילא] וואָס איז אַ קשיא אַז מ'האָט אַ נאָמען געגעבן חנו כ"ה, דאָס מוז דען זיין אויף עשׂיית מלאכה?

דער אָמַת אַרײַן, ס'איז מיר אַ וואונדער [דברי מהרש"א], איך מוז דען אויסקומען צו עשׂיית מלאכה? מאן דער שמייה, און מאן יימר לן, מ'קאן דאָך זאָגן נאָך [פּשְׁטִים בְּמַלְת חֲנִיָּה, וכדלעיל בכמה אופנים].

עה

ובכל זה אחי שפיר פירוש הר"ן בכמה אופנים. ומכל מקום גם פירוש המהרש"א אמת הוא, דהוא על שם חנוכה המזבח והמקדש, והוא עולה בקנה אחד עם פירוש הר"ן

נאָר וואָס זשע דען, דאָס איז אָבער אַלעס אָמַת [גם תירוץ המהרש"א, דקאי אויף] די חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. מ'האָט געמאַכט אַ חֲנוּכָּה [למזבח ומקדש, און] דעס האָט געברענגט די חֲנִיָּה און די מְנוּחָה.

¹¹ דכן פירשו שם גם ברד"ק, ובמלבי"ם.

¹² ברש"י לא מצאנו, וכנראה הכוונה על דברי המכילתא, שהביא שם עוד ב' פסוקים, כמובא לעיל.

¹³ בגמרא זבחים (ק"ט): דתנו רבנן, כי לא באתם עד עתה אל המנוחה וְאַל הנחלה, אַל המנוחה זו שילה, נחלה זו ירושלים, למה חלקן, כדי ליתן היתר בין זה לזה וכו'. ○ תנו רבנן, כי לא באתם עד עתה אל המנוחה וְאַל הנחלה, מנוחה זו שילה, נחלה זו ירושלים, ואומר (רמ"י יב, ח) הִתֵּנָה לִי נַחֲלָתִי כְּאַרְיֵה בְיָעַר, ואומר (שם ט) הֵעִיט צִבּוּעַ נַחֲלָתִי לִי הֵעִיט סָבִיב עֲלֶיהָ, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר, מנוחה זו ירושלים, נחלה זו שילה, ואומר (תהלים קלב, יד) זאת מנוחתי עֲדִי עַד פֶּה אֲשֶׁב כִּי אֲנִיחָהּ, ואומר (שם יג) כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן אֹהֶל לְמוֹשֶׁב לוֹ וכו'. תנא דבי רבי ישמעאל, זו וזו שילה, רבי שמעון בן יוחי אומר, זו וזו ירושלים וכו'.

¹⁴ בויקרא רבה (לב, ב): אַם יבאנו אַל מנוחתי, למנוחה זו אינן באים, אבל באים הם למנוחה אחרת. ר' לוי בשם בר קפרא אמר, מִשָּׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁכַּעַס עַל בְּנוֹ וְגוֹר עָלָיו שֶׁלֹּא יִכְנס עִמּוֹ לַפִּלְטִין, מֵה עֲשָׂה הַמֶּלֶךְ, עַמְד סְתִירָה וּבִנְיָיָה, וְהִכְנִיס אֶת בְּנוֹ עִמּוֹ לַפִּלְטִין, נִמְצָא מִקִּיִּים שְׁבוּעָתוֹ, וּמִכְנִיס אֶת בְּנוֹ. כֵּךְ אָמַר הַקָּב"ה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי אֶם יבאנו אַל מנוחתי, לְמנוחה זו אֵין בָּאִין, אַבְל בָּאִין לְמנוחה אחרת.

¹⁵ וכעין זה פירש רש"י בתהלים שם: אַל מנוחתי. לארץ ישראל וּלירושלים אשר קראתם מנוחה, שנאמר (תהלים קלב, יד) זאת מנוחתי עֲדִי עַד.

¹⁶ ועיין בזה באורך בפרשת דרכים (ירוש' ח).

דעס איז אַלעס הָא בְּהָא תִּלְיָא, דאָס איז אַלעס איין פֿשֶׁט [פירוש הר"ן ופירוש מהרש"א].

עו

ישוב הקושיות בנוסח על הנסים

התחלת ישוב קושיא ח

היצט לאַמיר'זשע צוקומען [לייטש הדקדוקים בנוסח על הנסים].

קאָן זיין דאָס איז דער פֿשֶׁט וואָתה בְּרַחֲמֵי הָרַבִּים עֲמַדְתָּ לָהֶם בַּעַת צָרָתָם (קושיא ח).

עו

לפי דברי הקדושת לוי הרי היה חסרון בדבר שהוצרך להיות הישועה על ידי 'מלחמות', ובכלל כל מלחמה הוא עת צרה, ולכן מקדימין לומר וְאַתָּה בְּרַחֲמֵי הָרַבִּים עֲמַדְתָּ לָהֶם בַּעַת צָרָתָם, שעדיין לא היה אז ישועה בשלמות מבלי מלחמות. אמנם וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵי וכו', וְקָבְעוּ 'שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה דִּיקָא, וכדמפרש הישמוח משה דהוא להמשיך ישועה בבחינה עוד יותר גבוה, 'לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל 'לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל' דִּיקָא, בחינת הישועה דלעתידי שיתמלא שם הוי"ה, ויוושעו רק מן השמים

[דהנה] לְפִי זֶה איז דאָךְ אַזוי, קומט דאָךְ אויס [אז] זיי זענען נישט 'צופרידן' געווען מיט דעם, ווייל ס'האָט געמוזט זיין מיט מְלַחְמֹת [שהוא פעולות בשר ודם, ועוד כי] מְלַחְמָה אַלִּין איז אַ צָרָה^א.

נאָר וואָס דען, וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵי, - אַזוי ווי ס'שטייט אין ישמח משה^ב טייטשט ער [דאָס] - וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחֻצֹת קִדְשֶׁךָ, וְקָבְעוּ 'שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה דִּיקָא, להמשיך ישועה בבחינה עוד יותר גבוה, 'לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל 'לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל' דִּיקָא, שהוא בחינה דלעתידי שיתמלא שם הוי"ה, ותהא הישועה מן השמים לבד למעלה מהטבע. ווייל] זיי האָבן מִמְּשִׁיךְ געווען [ישועה על ידי הדלקת הנרות] אויף שפּעטער [על לעתיד, שאז תהיה הישועה באופן יותר גבוה, מבלי מלחמות ופעולות בשר ודם].

^א דאפילו חרב של שלום לא טוב, כמבואר בגמרא תענית (כב:). ועיין בזה בבני יששכר (חנוכה ד, ז) מה שכתב בזה, והזכירו רבינו בכמה דרושי חנוכה ו[לכן קיצר בכאן].

^ב בישמוח משה פרשת וישב (שם בהמשך): והנה קריאת המגילה שהיא תורה לא נתחדשה אז, כי כל התורה ניתנה למשה, וכמבואר להדיא בירושלמי דמגילה (דף ז). המגילה הזאת ניתנה למשה, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה, ועיין מה שכתבתי (בישמח משה פרשת תרומה, אות ד) בפסוק וּמִדֶּבְרֵי יָדַע וגו' (אסתר ד, א), וכל התיקונים הלא נכתב הכל במגילה, ואם כן לא נתחדש שום דבר. אבל בנס דחשמונאים שלא היה בשלימות כפי שורת התורה, וכפי כוונת הבריאה מתחילה שכל העולמות יעשו טובת ישראל בלי שום פעולה גשמית, תקנו הם מה שתקנו. ו על פי זה יתבאר ומדוקדק היטב הלשון שתקנו בעל הניסים, כי בעל הניסים דפורים לא נאמר רק וְאַתָּה בְּרַחֲמֵי הָרַבִּים הִפַּרְתָּ אֶת צָרוֹנוֹ וכו', ולא נזכר שום פעולה גשמית, לכך לא נזכר מה שתקנו, כי הם לא תקנו דבר, רק מרדכי עשה כפי מה שנמסר לו. אבל בחנוכה נאמר וְאַתָּה בְּרַחֲמֵיךָ וכו' עֲמַדְתָּ לָהֶם וכו', 'להם' דִּיקָא, וכמפורש להדיא אחר כך מִסֶּרְתָּ גְבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים, ועל כל פנים כפעולת מלחמה מכוסה בטבע, לכך מסיים וְלֵךְ עֲשִׂיתָ וכו' בְּעוֹלָמְךָ, כי אומות העולם אינם מבינים הראוי להעשות על פי שורת התורה, אבל וְלַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל שִׁבְּלוּ התורה, עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרָקָן רַק בְּהִיּוֹם הַזֶּה וכו' בְּהִיּוֹם הַזֶּה שמתנהג בטבע, אבל לא כתחילת הבריאה הנעשה בקוונת התורה בלי פעולה כלל, והבן כי נכון הוא בס"ד. ו או יאמר וְלַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרָקָן רַק בְּהִיּוֹם הַזֶּה, רצה לומר כפי שנמשך עכשיו הוא תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וכו', אבל לא בזמן הנס, והבן. ו על כן וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵי וכו', רצה לומר תקנו הם עצמם מה שתקנו, וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת כנ"ל [בשם הקדושת לוי] (והובא בלשון הישמח משה דלעיל בהערה כד) שיפתחו האורות, וְקָבְעוּ 'שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה דִּיקָא, דהיינו שיהיה בבחינה יותר גבוה כמו שכתבתי, והיינו 'לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל 'לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל דִּיקָא, כעין שפירשו החוספוט במסכת ברכות (ג. ד"ה וענין) שיהיה שמו גדול ושלם, דהיינו שבחינת הוי"ה יתגלה, דהיינו שיהיה הכל בלי פעולה גשמית, ושמו הגדול יתגלה ויתקדש במהרה בימינו אמן. [ועיין שם עוד מה שמבאר בעיקר החילוק שכתב הקדושת לוי, בענין אם נעשה הנס על ידי פעולה גשמית או לא, ואכמ"ל].

ע"ה

ישוב קושיא ט

ואומרו וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת וכו', הנה בישמח משה מביא בשם הקדושת לוי הרכוונה שעשאוהו כעין יום טוב, שנפתחין האורות על ידי הדלקת הנרות. ויש להוסיף לדרכינו בביאור הדברים גם בפשטות, כי ענין הדלקת הנרות מורה על יום טוב, והיינו דעשאוהו כעין שבת ויום טוב שהדלקת הנר חובה בהם

קען זיין, מיינ איך עפעס מוסיף [צו] זיין [על דברי הישמח משה והקדושת לוי כי] דער וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת [הכוונה בזה כי] זיי האָבן געמאַכט אַ יום טוב [שנפתחין האורות למעלה. ויש להוסיף בזה גם בפשטות, כי] אַ יום טוב איז דאָךְ נישט פאַרהאַנדן אָן נֵרוֹת, [וכמו שמצינו אצל] שַׁבַּת און יום טוב איז הַדְלָקַת הַנֵּר חוֹבָה^{טו}, ביי יעדן שַׁבַּת און יום טוב, [און] מ'מאַכט אַ פְּרָכָה אויף הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת.

ע"ט

ובפרט לדברי הרמב"ן שבנר חנוכה מתקיים מה שהובטח לאהרן הכהן 'שֶׁלֹךְ לַעַד קיימת', וכמו כן בנר שבת ויום טוב ער דער רמב"ן זאָגט דאָךְ^{טז} [אז] דאָס איז דער טַעם [של נר חנוכה], ווייל ס'האָט אַ 'קיום' [על ידי זה מצות הנרות, שהובטח בו לאהרן הכהן 'שֶׁלֹךְ לַעַד קיימת'].
איינס זאָגט ער [איז נר] חֲנוּכָּה.
און [וכמו כן נר] שַׁבַּת^{טז}, [מיט] נֵרוֹת יום טוב.

^{טו} כמבואר בגמרא שבת (כה:): אמר ליה שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה, דאמר רב נחמן בר רב זבדא ואמרי לה אמר רב נחמן בר רבא אמר רב, הדלקת נר בשבת חובה, רחיצת ידיים ורגלים בחמץ ערבית רשות וכו'.

^{טז} ברמב"ן (ריש בהעלותך): למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכה הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכה הנשיאים, חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה, חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב, לשון רש"י ממדרש אגדה. ○ ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות, ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששבחו בו הכתוב (בכרה לג, י) יְשִׁמוּ קִטּוֹרֶה קֶאֱפָף, ובכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובבעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כלו משרתי אלקינו. ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלואים. ואם תאמר שהיו חובה ונצטוו בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה ונצטוו עליה. ○ אבל ענין ההגדה הזו, לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים [גאון] שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה (בהעלותך ח, ב) דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶמְרָתָּ אֵלָיו [בַּהֲעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת], יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות, ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרריה על שמם, והיא חנוכה בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח עכ"ל [של רבינו נסים]. ○ וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא בהעלותך, סימן ה) וכן במדרש רבה (בהעלותך טו, ו), אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אֵל מִלֵּךְ פְּנֵי הַמְּנוּנָה יֵאָדָרוּ, וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם. והנה דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנה, אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכה חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותו. וכן ברכת כהנים (שבפרשת נשא) הסמוכה לחנוכה הנשיאים נוהגת לעולם, דרשו סמוכין לחנוכה הנשיאים מלפניה ומלאחריה, בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם [בחנוכה המזבח].

^{טז} כן מבואר בקדושת לוי (קדושה שלישית לחנוכה) להוסיף על דברי הרמב"ן, וז"ל: מה שהקשו הפוסקים למה שמונת ימי חנוכה, הלא הנס דמנורה לא היה רק שבעה ימים. נראה, כי יום ראשון קבעו הלל על הנס בעצמו, שהצילנו מידי היונים וכו', ושבעה ימים אחרים החלל על הנס, דמנורה דיום ראשון הוא לזכרון הצלת נפשות והתגברות דבית מלכות בית חשמונאי וכו', וקבעו בהלל הודאה, כלומר עבור שני דברים, עבור הנס הצלה ועבור הנס דמנורה כנ"ל. דהלל יום ראשון עבור הצלה, והלל דשבעה ימים אחרים עבור הנס דמנורה. ○ ומה שמדליקין ביום ראשון כיון שמצות יום ראשון מחמת הצלת נפשות דלא מחמת נס דמנורה, אם כן למה קבעו ביום ראשון להדליק נר. נראה הטעם, כיון שהנס היה בנרות דמנורה, ראו שזכות המנורה גרם הצלה ומצות המנורה הגין עליהם, לכן עשאום לזכר והדליקו ביום הראשון נר אחד, שהראיה שעל ידי זכות המנורה נעשה הנס דהצלת נפשות. ○ וגם שהנס על ידי מלכות בית חשמונאי הכהנים, ונשיאי הלוי אהרן, וקרבנו של חנוכה המזבח נרות, כמבואר במדרש פרשת בהעלותך, גלל כן הדליקו ביום הראשון, לא על הנס דמנורה, כי אם על הצלת

היצט איז אזוי.

אז זיי האָבן עס קױַבע געווען פֿאַר אַ יום טוב, האָט מען דאָך געמוזט אָנצינדן לעכט.

פא

ולוה מזכירין באן ענין װהדליקו גרות פֿחצרות קדש, ואין הכוונה על הנרות של עבודת המקדש [ולא על נס השמן], אלא על מה שתקנו לעשותו כיום טוב בהדלקת נרות בחנוכה

[וממילא] דאָס איז דער פֿשט װהדליקו גרות פֿחצרות קדש, מיינט מען דאָ נישט, דאָס מיינט מען נישט די מנוחה [שמכלל עבודת המקדש], מ'רעדט דאָ נישט פון די מנוחה, די מנוחה איז אַן עקסטערע זאָך, מ'שמועסט נישט פון דעם, און די מנוחה איז נישט געווען אין 'חצ'ר, די מנוחה איז געווען אין 'היכל'.

נאָר װהדליקו גרות, ער רעכנט אויס וואָס מ'האָט אַלץ געטון, מ'האָט עס געמאַכט פֿאַר אַ יום טוב, װקבעו שמונת ימי חנוכה, איז געווען הדלקת הנרות [כמו בכל יום טוב, דלכן תקנו להדליק נרות בחנוכה].

פב

המשך ישוב קושיא ח

נאָר וואָס דען, דעם פֿאַרוואָס ס'האָט נאָך געמוזט זיין מלחמה, דאָס איז דאָך געווען אַן עת צרה, דאָס אליין איז געווען אַן עת צרה. [אָבער] ס'איז דאָך געווען אַ ישועה מן השמים, אַ גרויסע ישועה.

פג

איבערדעם זאָגט מען, ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. ס'איז נאָך געווען גענוג אַן עת צרה, אַז מ'האָט געמוזט גיין מלחמה האַלטן, נישט אזוי ווי ס'ברויך צו זיין. איבערדעם זאָגט ער בעת צרתם. (ומישוב קושיא ח).

נפשות שהיה על ידי בני אהרן. ○ ונראה הטעם שהיו נרות דבית המקדש יותר רצויים לפני השי"ת שבהם נעשה הנס, ובזכות המנוחה נעשה ההצלה, שבנרות יש תמיד קדושה אפילו בחוץ, כגון נר של שבת ונר של בית הכנסת, מה שאין כן בשאר קרבנות, לכן כיון שבנרות אנו עובדין אותו תמיד אפילו בזמן שבית המקדש חרב, היא רצויה לפני הקב"ה מכל עבודות, שכשבטלו מלכות יון הרשעה עבודת בית אלקינו, בזו הזמן עשו ישראל בודאי מצוה בנרות, כגון בנר שבת ובנר התפלה, ועלו אלו הנרות של שבת ושל בית הכנסת למעלה לפני הבורא ב"ה, ובהתעורר זה המצוה נעשה לישראל תשועה. ○ והרי זה דומה על דרך משל, כל זמן שהבן אינו רואה את אביו, אין לו כל כך געגועים עליו, וכיון שהוא בא לחצר ורואה את אביו דרך החלונות ואין מניחין אותו לחדר לکنוס לפנים אצל אביו, יש לו געגועים על האב, ויש להאב געגועים על הבן, כיון שרואין זה את זה ואין מניחין אותו לחדר לکنוס לפנים אצל אביו. כך כיון שנכנסו היוונים להיכל היו כל הקרבנות ועבודות בטלין, אך נרות המנוחה, כיון שהיה נרות של שבת ושל בית הכנסת שהם עבודת חוץ, ועלה לפני הקב"ה ולפני כסא כבודו, ולא הניחו הרשעים להדליק הנרות שהיא עבודת הקודש פנימה, גלל כן נכמרו רחמים למעלה על זאת העבודה של הנרות, לכן נעשה הנס בנרות ולא בשאר עבודות. ואף על פי שגזרו על שבת, ומסתמא גזרו על נר שבת, אף על פי כן בודאי עשו בצנעא, כי שמרו שבת בצנעא. לכן כיון שבהתעוררת נרות נעשה תשועה לישראל, לכן נעשה בה נס. ○ ואפשר זה כוונת המדרש פרשת בהעלותך, מובא ברמב"ן פרשת בהעלותך, לך אמור לאהרן לגדולה הזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגין, אבל הנרות לעולם, עד כאן לשון המדרש. והקשה הרמב"ן, הלא הנרות בטלין מזמן שחרב בית המקדש בעה"ר. ולפי דעתי יתכן שיש מצוה בנרות של שבת ונר של בית הכנסת, שיש קדושה בהדלקתן, דאסור להדליק מהן כמו שמבואר (עי' שבת דף כב). והנה הרמב"ן כתב שרומז לנר חנוכה, והנה בימי משה רבינו ע"ה עדיין לא היה, רק כפי דעתו של הרמב"ן, דעתו הקדוש שכל התורה מרומז לדורות, וכן פירש בששת ימי בראשית, וכן פירש במעשה אבות, עיין שם דעתו הקדושה. ולפי דברינו יתכן שזה שאמר המדרש נרות לעולם, קאי על נרות בית הכנסת ונר שבת שהיה בימי משה רבינו ע"ה, שהם לעולם. ולפי מה שכתבתי אלו המצות דנר שבת ובית הכנסת גורמין להנס דמנוחה, ודעת הרמב"ן הקדושה ודעתי הקלושה נטיין לדבר אחד, שלכך היה רצויה מצות המנוחה מכל העבודות, שנוהגת אפילו בזמן שבית המקדש חרב, לכך בזכות המנוחה נעשה ההצלה, ובה נעשה הנס.

פר

אָבער אף על פי כן ס'איז 'דאָך' געווען רבֿתּ אַתּ ריכּם דִּנְתּ אַתּ דִּינֶם, וְלִךְ עֲשִׂיתָ שֶׁם גָּדוֹל [וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ], ס'איז דאָך געווען אַ גרויסער כְּבוֹד שְׁמִים, וְלַעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפּוּרְקָן בְּהַיּוֹם הַזֶּה, [שגם עתה היתה תשועה גדולה, אפילו באופן] אַזוי ווי מ'זעמיר היינט^ט על כל פנים^ט.

פה

אָבער נאָר וואָס דען, וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵיךְ לְדַבֵּר בִּיתְךָ, און מ'איז נאָך געגאנגען ווייטער, מ'האָט דאָס קוֹבֵעַ געווען [לדורות, און] דורכן כַּחַ פון 'דעם' נס האָט מען קוֹבֵעַ געוועזן ווייטער [להמשיך] דאָס ריכטיגע נס, אַזוי ווי ס'וועט זיין לְעֵתִיד^ט.

פו

ישוב הקשויות בנוסח הַנְּרוֹת הַלָּלוּ

ישוב קושיא א-ב

לפי דברי הישמח משה, לכן תקנו ח' ימים ולא ז', דלפי שהיה הנס על ידי מלחמות שעשו הכהנים, לכן הוסיפו עוד יום ח', בכדי להמשיך ישועה יותר גבוהה, שהיא רק מן השמים

היצט לאַמיר'זשע זען, לְפִי זֶה איז דאָך אַזוי, אַזוי ווי דער ישמח משה זאָגט פאַרוואָס האָט מען געמוזט מאַכן דעם אַכטן טאָג, ווייל 'דעמאָלטס' [בשעתן] איז נאָר געווען דורך מְלַחְמָה, האָבן די כְּהָנִים געמוזט טון די מְלַחְמוֹת, איבערדעם ברויך מען האָבן נאָך אַ טאָג [להמשיך עוד השפעת ישועה באופן יותר גבוהה].

פז

ולזה אומרים הנרות הללו אנו מְדַלִּיקִין וכו' 'על המְלַחְמוֹת' שְׁעֲשִׂיתָ וכו' 'על יְדֵי כְּהֻנָּה הַקְּדוּשִׁים', שנעשה גם על ידי פעולת הכהנים, ולא מן השמים בלבד. ומהאי טעמא וְכָל מִצְוַת 'שְׁמוֹנֶת' יְמֵי חֲנוּכָּה, שתקנו להוסיף עוד יום השמיני

דאָס קען זיין איז דער פֿשֿט.

הַנְּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מְדַלִּיקִין עַל הַנְּסִים וְעַל הַנִּפְלְאוֹת שְׁעֲשִׂיתָ לְאַבֹּתֵינוּ, [און] 'עַל הַמְּלַחְמוֹת', שְׁעֲשִׂיתָ לָנוּ 'עַל יְדֵי כְּהֻנָּה הַקְּדוּשִׁים' (קושיא א), אויף דעם וואָס ס'האָט געמוזט זיין נאָך מְלַחְמָה, און ס'האָט געמוזט זיין דורך פֿעולות הַכְּהָנִים הַקְּדוּשִׁים לַה'. מִהַי טַעְמָא איז וְכָל מִצְוַת 'שְׁמוֹנֶת' יְמֵי חֲנוּכָּה (קושיא ב), איבערדעם האָט מען געמוזט מאַכן נאָך אַ טאָג [וכדברי הישמח משה]. איבערדעם ציהט זיך דאָ [דער המשך וקישור הדברים]^ט (קושיא ב).

פח

ישוב קושיא ג

ולא קשה מה שמוכרין כאן וְעַל הַמְּלַחְמוֹת, כי אין הכוונה בזה ליתן מעם על הדלקות הנרות, רק הוא הקדמה לאומרו וְכָל מִצְוַת 'שְׁמוֹנֶת' יְמֵי חֲנוּכָּה, שעבור המלחמות תקנו להוסיף גם יום ח', בכדי להמשיך ישועה עוד יותר מזה על לעתיד

[און] דער וְעַל הַמְּלַחְמוֹת גייט טאַקע אַרויף, נישט אויף הַדְּלָקַת הַנְּרוֹת, [נאָר] דאָס גייט אַרויף אויף די שְׁמוֹנֶת יְמֵי חֲנוּכָּה, דורך דעם האָט מען געמוזט מאַכן [אַכט טאָג].

^ט היינט הישועה שבזמן הזה, טרם הישועה היותר גדולה שתהיה בביאת המשיח.

^ט וכמו שמפרש שם בישמח משה, וכמובא לשונו לעיל (בהערה סב).

^ט ועיין בחינה זו באורך בדברי רבינו בליל ב' דחנוכה תשכ"א (וכדברי יואל לחנוכה, אות קסז).

ווייל פארוואס האָט מען געמאַכט דעם אַכטן טאָג, כדי מ'זאל ממש'יך זיין אַ שפּעטערע נס. [דמכין שכאן היה הישועה על ידי 'מלחמות', ורצונינו וחפצינו בחסדים יותר מזה, על כן הוסיפו וקבעו עוד יום השמיני, וכדברי היש"מ. ולכן מזכירין זעל המלחמות, שהיא הסיבה לקביעות יום הח'].

פט

ישוב קושיא ד

ומה שאומרים הנרות הללו 'קודש' הם, זה לא קאי על הנרות שבזמן הזה, רק על הנרות חנוכה דלעתיד לבא, שאז תהיה הישועה רק מן השמים [ויהא אסור גם במלאכה], ויתקיים הכתוב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, ותהיה עצם קדושה בהנרות. ומה שאמרו בגמרא וכי נר קדושה יש בו, זה קאי רק על הנרות שבזמן הזה לאמיר'זשע זען, דאָס קאָן זיין זאָג מיר דאָ [הנרות הללו 'קודש' הם]. היינט, זאָגט די גמרא [אז] 'די' נרות [שמדליקין בזמן הזה] האָבן נישט קיין קדושה. ווייל ס'איז דאָך נאָכנישט [געווען] אזוי ווי דער עצם התורה [וכדברי הקדושת לוי]. אָבער די לעכט וואָס מ'וועט 'דעמאלטס' צינדן [לעתיד לבא], ווען ס'וועט זיין אזוי ווי די 'תורה' זאָגט, די וועלן דאָך זיין אויף אַ העכערן אופן, די וועלן שוין האָבן אַ קדושה [וכדלהלן באות צא].

צ

ישוב קושיא ז

ולכן כופלין לומר שנית 'הנרות הללו', כי מעתה מיירי מן נרות אחרים דלעתיד, ולא מן נרות שלנו בזמן הזה איבערדעם זאָגט מען נאָכאמאל הנרות הללו. [ווייל] וְכָל מִצְוַת שְׁמוֹנֶת יְמֵי חֲנוּכָּה, דאָס גייט שוין נישט אַרויף אויף דעם פריער, איבערדעם זאָגט ער נאָכאמאל. ס'גייט נישט אַרויף אויף די פריערדיגע נרות הללו וואָס 'אונז' צינד מיר, נאָר ער זאָגט מיר וְכָל מִצְוַת 'שְׁמוֹנֶת יְמֵי חֲנוּכָּה, כדי מ'זאל ממש'יך זיין אויף אַ העכערע בְּחִינָה, [און] 'הנרות הללו' די לעכט וואָס מ'וועט 'דעמאלטס' צינדן קודש הם, די וועלן זיין [קודש].

צא

אידן ווערן דאָך אָנגערופן מַמְלֶכֶת כְּהֻנִּים וגוי קדוש (יתרו יט, ו) [וזה יתקיים לעתיד לבא]^ט, ממילא אַלדינגס וואָס ס'איז ביי אידן אין די הענט אַריין [לעתיד לבא], וועט אלעס האָבן אין זיך אַ קדושה, ס'וועט זיין אַ קדושה וְטְהֵרָה דערינען.

^ט עיין בבעל הטורים (יתרו יט, ו) וז"ל: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. אילו זכו ישראל היו כולם כהנים גדולים. ולעתיד לבא תחזור להם, שנאמר (ישעי' סח, ו) ואתם כהני ה' תקראו. ובספורנו (שם): וגוי קדוש. בלתי נפסדים, אבל תהיו קיימים לעד באיש, כמו שיהיה הענין לעתיד לבא, כאמרו (ישעי' ד, א) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו, ואמרו ז"ל (סנהדרין צב) מה קדוש לעולם קיים, אף הם לעולם קיימים. וזה כי אמנם היתה כונת הקל יתברך במתן תורה, לתת להם אז כל הטוב העתיד, לולי השחיתו דרכם בעגל, כאמרו אז (תשא לג, ו) ויתנצלו בני ישראל את עֲדֹתָם מִהָרָה חֹרֵב. וז"ל רבינו בס"ג יתרו תשי"ד (לשון קדשו קנטרס פח, אות מה): לעולם איז דאָך אזוי, ער האָט זיי דאָ געגעבן די גרויסע הבטחה, אַם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי, והייתם לי סגלה מכל העמים וגו' ואתם תהיו לי וגו'. לעולם איז דאָך דאָס אַלעס אמת, דעס וועט אַלעס מקוים ווערן [לעתיד לבא אחר ביאת המשיח]. נאָר וואָס'זשע דען, ווען נישט דער חטא העגל העט דאָך עס שוין דעמאלטס געווען [תיכף אחר מתן תורה]. נאָר די חטאים, דער צוין האָט אַלץ גורם געווען [שנדרה ההבטחה עד לעתיד]..

צב

ישוב קושיא ה

ומהאי טעמא גב עתה אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, כי על ידי הדלקת הנרות חנוכה, אנו רוצין להמשיך הישועה בבחינה הגבוהה דלעתיד לבא, שאו יהיו הנרות 'קודש'

ממילא מהאי טעמא איז ביי אונז אויך [גם בזמן הזה] אין לנו רשות להשתמש בהם, כדי פאר א זכר צו דעם וואס אידן וועלן זוכה זיין שפעטער.
אלא לעת עתה איז [גם כן רק] לראותם בלבד, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול.

צג

התחלת ישוב קושיא ו

איבערדעם זאגט ער לראותם בלבד, אז מ'זאל מיר זוכה זיין שפעטער [צו] א ישועה, מיט די בלויזע ראיה^ע, מיט דעם וואס מ'וועט אנקוקן, מ'וועט זען און מ'וועט לויבן דעם באשעפער, מ'וועט טון [רק] די פעולות וואס מ'דארף צו טון [לעבודתו ית', ולא פעולות גשמיות לזה].

צד

[קושיא ו]

לכאורה תיבת 'בלבד' מיותר, דהיה סגי שיאמר אלא לראותם

איבערדעם זאגט ער בלבד.

[ווי] מ'פרעגט די קשיא, וואס איז דער לראותם [בלבד], כדי להודות ולהלל לשמך הגדול. וואס איז דער בלבד.

צה

ישוב קושיא ו

אמנם בא לרמוז דלעתיד לבא תהיה הישועה הכל מן השמים, ואנו נוכה לראותם בלבד, מכלי שיצטרכו לעשות שום פעולה גשמיית. רק העבודה המוטלת עלינו הוא רק להודות ולהלל לשמך הגדול, ובכח זה לבד נושע בתשועת עולמים

[נאך] ער מיינט 'בלבד', לאפוקי נישט עפעס אנדערש [שלא יצטרכו לעשות עוד שום פעולות בשר ודם, רק לראות הישועה בלבד].

[און] די עבודה פון אידן וועט זיין הודיה והלל צו הקדוש ברוך הוא, און צו לויבן. איבערדעם 'דאס' וועט זיין דער כח, דאס וועט זיין דער כח [מיט] וואס אידן וועלן געהאלפן ווערן.

צו

ברכת הקודש

דער אייבירשטער זאל העלפן:

מ'זאל מיר זוכה זיין במהרה טאקע, אז ס'זאלן נמשך ווערן די אלע נסים. מ'זאל זוכה זיין צו זען די ישועה שלימה - די ישועה אמיתית - במהרה. בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^ע על דרך הפסוק (תהלים צא, ח) רק בעיניך תביט, ושלמת רשעים תראה.